

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

əlyazma hüququnda

VƏLƏDOVA NƏRMİN FƏRHAD qızının

“XX ƏSR AMERİKA ROMANINDA SUBYEKTİV
EPOPEYA JANRI. TOMAS VULF YARADICILIĞI”

İxtisaslaşma: 060201- Filologiya- Ədəbiyyatşünaslıq (İngilis ədəbiyyatı)

*Magistr elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim
olunmuş dissertasiya*

Elmi rəhbər:

Filologiya üzrə elmlər
doktoru, professor S.Ə.Cəbrayilova

BAKİ – 2015

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
I Fəsil. XX əsr Amerika ədəbiyyatının inkişaf yolları haqqında	8
I.I XX əsr Amerika ədəbiyyatında tənqidi realizm ədəbi cərəyanının yaranması və nümayəndələri haqqında.....	18
II Fəsil. Tomas Vulf yaradıcılığında subyektiv epopeya janrının xüsusiyyətləri.....	29
II.I “Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” romanının və onun başqa əsərlərinin təhlili.....	52
Nəticə.....	65
Ədəbiyyat.....	69

GİRİŞ

Epopeya – yunanca epopoiia - sözündən yaranıb - yığılmış şeirlərdən ibarət mahnı və deyimlərdir. Bir qədər də epik əsərlərin böyük və monumental formasıdır. Bu növ ədəbiyyat köklü şəkildə biri- birindən qədim və orta əsrlər cəngavərlik epopeyalarından fərqlənirlər. Başqa tərəfdən Epopeya yeni anlamda Epopeya – “roman” terminini əvəz edir.

Qəhrəmanlıq romanı bütöv millətlər tərəfindən müxtəlif əsrlərdə ölkənin inkişafından asılı olaraq formalaşır və kökü ta qədim folklor, mifologiyaya, ədəbi yaddaşa və tarixi bilimə qədər gedib çıxır.

Subyektiv epopeya janrı hələ XIX əsrin əvvəllərində roman janrı kimi tanınmağa başlamışdı. Roman nəsr əsərinin üslubu, quruluşu etibarlı ilə bir qədər geniş və ətraflı təsvir edilmiş formasıdır. Romanda təsvir zamanı tarixi hadisələri, faktları, realiləri yerləşdirmək üçün geniş yer və imkan olur. Məsələn: “Moby Dick” romanı Herman Melvillin- Herman Melville (1819-1891) - , məşhur romanlardan biridir, orada müəllif bir neçə səhifə balinalardan informasiya verərək onlardan bəhs edir. Dünyanın ən məşhur, nəhəng romanlarından biri olan “Hərb və Sülh” romanında Lev Tolstoy tarix haqqında böyük bir esse yazıb. Belə oxşar yollarla, müxtəlif zamanlarda yazmış romançılar öz əsərlərində (- uydurma romanlarında – Vələdova Nərmin.) çoxlu sənədli materiallar verirlər. Bütün bu deyilənlər heç də kiçik hekayə janrının tənqidi demək deyil, ümumiyyətlə subyektiv roman janrının geniş imkanlarının olduğunu oxucuların nəzərinə çatdırmaqdan ibarətdir. Aparılmış bu tədqiqat işində Amerikan romanının ilkin başlanğıcı dövründən tutmuş müasir dövrdə keçdiyi inkişaf yolundan bəhs olunur.

Mövzunun aktuallığı: Ondan ibarətdir ki, Tomas Vulfun – Thomas Wolfe - , həyatı və yaradıcılığı haqqında Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında demək olar ki, heç bir tədqiqat işi aparılmamışdır. Biz bu magistrlik dissertasiya işində həmin

boşluğu doldurmağa çalışacağıq. Bu tədqiqat işində XX əsr Amerika ədəbiyyatında “roman” janrının yaranması, onun kökləri və təşəkkül tapması haqqında Tomas Vulfun həyat və yaradıcılığında əmələ gəlmiş xarakterik xüsusiyyətləri təhlil edib, onun yaradıcılığında öz əksini necə tapdığını, həmin mövzuda yazılmış tənqidi fikirləri ümumiləşdirib ona öz münasibətimizi bildirəcəyik. XX əsr Amerika ədəbiyyatının problemlərindən, həmin dövrün məşhur ədəbiyyatçılarından söz açacağıq. Roman janrının amerikalıların düşürgələrdə yaşamalarından romanların hələ XVII-XVIII əsrdə ilk romanların yaranmasından və XX əsrə gəlib çatmasından bəhs edəcəyik, lakin hələ XX əsrə qədər roman janrında yazan , Amerikanın xəyali təffəkkürə malik olan yazıçıları Ceyns Fenimor Cooper, İrvinq Brayant, Po, Hotorn, Melvill və başqalarının da adlarını çəkməyə çalışacağıq.

Xatırlanan həmin yazıçı və şairlərin hamısının əsərlərinin Amerika ədəbiyyatının XX əsrə gəlib çatması bu gün də öz aktuallığını itirmir. Buna görə də Tomas Vulf və onun müasirlərinin yazdıqları əsərləri tədqiqata cəlb etmək hər zaman aktualdır və heç zaman öz aktuallığını itirmir.

Problemin öyrənilmə dərəcəsi: Subyektiv epopeya janrı bir çox dünya ədəbiyyatşünasları tərəfindən dəfələrlə tədqiq edilmişdir. Xüsusilə, XX əsr yazıçıları epopeya janrının üzərində işləyərək müxtəlif romanlar və hekayələr yazmışlar. Belə yazıçılardan biri də dünya şöhrətli Tomas Vulf olmuşdur. Tomas Vulf Amerika ədəbiyyatında avtobioqrafik roman janrında özünəməxsus yaradıcılıq xüsusiyyətləri ilə seçilən dahi mütəxəssislərdən olmuşdur. Onun əsərləri Avropanın və dünyanın bir sıra dillərinə tərcümə edilmişdir. Tomas Vulfun məşhur romanlarından biri “Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” əsəri müxtəlif zamanlarda bestseller olmuş və müəllifini dünyaya tanıtmışdır.

Tədqiqat işinin obyektı və predmeti: Subyektiv roman janrının Amerika ədəbiyyatında yaranması ondan əvvəlki və sonrakı dövrləri tədqiq edib, Tomas Vulf yaradıcılığı haqqında ətraflı arayış apararaq, onun özünəməxsus yaradıcılıq yolundan, onun böyük, hərtərəfli qəhrəmanlarının daxili aləmlərini, roman

epopeyanın geniş təsvir imkanlarını, qəhrəmanların vətənpərvərliklərini açmaq, onların Amerika roman janrına verdikləri töhfələri aydınlaşdırıb və onları Azərbaycan oxucularına çatdırmaqdan ibarətdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bir obyekt kimi götürülmüş XX əsr Amerika romanı ilə yanaşı Tomas Vulfun bütöv yaradıcılığını təhlil edərək onun yaradıcılığında əsas yer tutan “Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” romanı ilə yanaşı həmin dövrün digər mütərəqqi fikirli müəllifləri Herman Melvill, F.Kuper, Sinkler Luis, Riçard Rayt, Ceysms Boldvin, Lardner Rinq, Teodor Drayzer, Ernest Heminquey və bir sıra başqa yazıçıların yaradıcılıqları haqqında dövrü mətbuatda yayılmış bəzi nümunələri təhlil edərək onlara müəllif müdaxiləsi tədqiqat işinin obyektinə və predmetinə kimi götürülmüşdür.

Tədqiqat işinin məqsəd və vəzifələri: Təqdim olunan dissertasiya işində aşağıdakı məsələlərin araşdırılması başlıca məqsəd kimi götürülmüşdür:

- Amerika ədəbiyyatında epopeya roman janrı haqqında məlumat vermək;
- XX əsrdə Amerika ədəbiyyatının ümumi durumu haqqında tənqidi fikirləri ümumiləşdirib onlara müəllif münasibəti bildirmək;
- XIX əsrin sonunda və XX əsrin əvvəllərində Amerika ədəbiyyatında yaranmış tənqidi realizm nümayəndələri; Mark Tven, Frank Norris , Teodor Drayzer, Cek London, O Henri və başqa müəlliflərin həmin dövrdə yazdıqları kiçik hekayələrin və romanlarının təhlilini verib, onların Amerika ədəbiyyatında xidmətlərindən bəhs etmək;

Tədqiqat işinin nəzəri metodoloji bazasında: tarixi- metodoloji metoddan istifadə edərək Amerika ədəbiyyatının inkişaf yollarını göstərməklə yanaşı, onun haqqında tənqidçilərin fikirlərini ümumiləşdirib, onlara öz münasibətimizi bildirəcəyik.

Tomas Vulfun çap olunmuş “Evinə tərəf bax, Mələk” , “Zaman və çay haqqında”, “Hörümçək və qaya” əsərləri haqqında verilmiş nəzəri və tənqidi

fikirləri tarixi- metodoloji fonda araşdıraraq ona müəllif münasibətini bildirəcəyik.

Magistrlik dissertasiyasının elmi yeniliyi: Ondan ibarətdir ki, Tomas Vulf yaradıcılığı haqqında Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında heç bir tədqiqat işi aparılmamışdır. Həmin mövzuda ciddi tədqiqat işləri aparılmamasına baxmayaraq, zənnimizcə bu magistrlik dissertasiya işi yeni addımlardan biri olmaqla yanaşı həm də bu mövzuda ciddi tədqiqat işi olaraq bu sahədə olan boşluğu dolduracaqdır. Bu addım nəinki Azərbaycan ədəbiyyatçılarına kiçik bir hədiyyə, həm də geniş oxucu kütləsi üçün də elmi tövhə olacaqdır. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, bu işin az qala bütöv materialları ingilis dilindən götürülmüş və araşdırmalar aparılmışdır. Bu yanaşmadan fikir söyləsək, yenə də eyni nəticəyə gəlmək mümkündür; bu iş başdan- başa elmi yenilikdən ibarətdir.

Tədqiqat işinin nəzəri - praktik əhəmiyyəti: Bu tədqiqat işinin nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, XX əsr Amerika ədəbiyyatı və Tomas Vulf yaradıcılığı haqqında yeni tipli yanaşmalara məhz XX əsr yazıçı və şairlərinin nöqtəyi - nəzəri ilə deyil, bu problemə müxtəlif insanların dünyəvi baxışları əsasında münasibət bildirəcəkdir. İşin təcürbi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu işdən təkcə ədəbiyyatşünaslar , elmi işçilər deyil, həm də Azərbaycan Respublikasının müxtəlif universitetlərinin bakalavr və magistr pillələrində təhsil alan tələbələr, müəllimlər, aspirantlar, ixtisasartırma kurslarında oxuyan məzunlar da istifadə edə biləcəklər.

Bu magistrlik dissertasiya işinin aprobasiyası: Azərbaycan Dillər Universitetinin Xarici Ölkələr Ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Həmin kafedranın iclaslarında müzakirə edilmiş, müsbət rəy alınmış və universitetin “Elmi xəbərlər” jurnalında “Tomas Vulf yaradıcılığında avtobioqrafik romanın xüsusiyyətləri” və “XX əsr amerika romanında subyektiv epopeya janrının xüsusiyyətləri” adlı məqalələr çap olunmuşdur.

Tədqiqat işinin strukturu və həcmi: Bu tədqiqat işi magistrlik dissertasiya qarşısına qoyulmuş tələblərə uyğun olaraq hazırlanmışdır. Bu tədqiqat işinin giriş hissəsində mövzunun aktuallığından, problemin öyrənilmə

dərəcəsi, işin obyektindən, predmetindən, tədqiqatın məqsəd və vəzifələrindən, işin nəzəri metodoloji bazasından, elmi yeniliyindən, nəzəri-təcrübi əhəmiyyətindən, tədqiqat işinin apobasiyasından, strukturu və həcmindən bəhs olunur.

Bu magistrlik dissertasiya işinin birinci fəslində Amerika ədəbiyyatının XIX əsrin sonunda və XX əsrin əvvəllərində olan vəziyyətindən bəhs olunur. Bu fəsilə XX əsrdə Amerika kiçik hekayə və roman ustalarının və həmin dövrdə dəbdə olan romantizm və tənqidi realizm və bir sıra başqa janrlarda yazılmış əsərlərin təhlili verilir və tənqidi realizm ədəbi cərəyanının nümayəndələri Mark Tven, Cek London, O.Henri, Teodor Drayzer, Ernest Heminquey kiçik hekayələrindən bəhs olunur. Həmin dövrə ümumi qiymət verilir.

Tədqiqat işinin ikinci Amerika ədəbiyyatının ümumi vəziyyətindən danışılır. Tomas Vulfun yaradıcılığından həm də müxtəlif şair və yazıçıların XX əsr Amerika ədəbiyyatı haqqında olan tənqidi fikirlərini toplayaraq onlara müəllif münasibəti bildirməklə yanaşı, onlar haqqında fikirlər söylənilir, Amerika romanının ümumiyyətlə Amerika ədəbiyyatının keçdiyi mərhələlərdən danışılır və onlara bütövlükdə tədqiqatçı münasibəti bildirilir.

Bu magistrlik dissertasiya işinin nəticə hissəsində bütöv iş haqqında ümumiləşdirmələr aparılır və yekun nəticə çıxarılır. Dissertasiya işi giriş, iki fəsil, nəticə və tədqiqat zamanı istifadə olunmuş üç dildə - Azərbaycan, İngilis, Rus dillərində ədəbiyyatın siyahısından və müxtəlif saytlardan ibarətdir.

I FƏSİL

XX ƏSR AMERİKA ƏDƏBİYYATININ İNKİŞAF YOLLARI

XIX əsrin sonu XX əsrin əvəllərində mövcud dünyamızın o dövrlük siyasi, sosial, iqtisadi, eləcə də, psixoloji mənzərəsini göz önündə canlandırırsaq yaranan mənzərənin heç də ürəkaçan olmadığına şahidi oluruq. Həmin dövrdə baş verən bütün siyasi, ictimai və mədəni hadisələr, dünyanın mövcud olduğu zamanlardan bu günə qədər insanlıq tarixinin ən ağır, ən gərgin və eyni zamanda da dəyişikliklərin ən çox baş verdiyi XX əsri yer üzünə və onun əşrəfi hesab edilən insana olan ənənəvi münasibətin kökündən dəyişdiyi bir əsrə çevirməklə yadda qaldı.

Əsrin ilk onilliklərində dünyanın yenidən bölüşdürülməsi, dünya xəritəsində mövqe dəyişikliyi yaratmaq uğrunda atılan ilkin addımlar bəşəriyyətin necə böyük bir təhlükə qarşısında qaldığını açıq aydın sübut edirdi. Bəşəriyyət insanlıq tarixinin üz qarası sayılan dünya müharibələr ilə XX əsrdə özünün ən çıxılmaz zamanını yaşadı. Siyasətin idarə etdiyi insanlar bu dəfə də hərbi münaqişələrin, I Dünya müharibəsinin dəhşətli fəlakətlərinin qurbanına çevrildilər.

Eləcə də, iqtisadi cəhətdən həddindən artıq sənayələşmə, texnologiyanın insan əməyini heçə endirərək yaratdığı dəyişikliklər insanlarda özünə inamsızlıqla birləşən etiraza səbəb oldu.

Baş verən bütün hadisələr öz nəticəsini insanların düşüncəsində də göstərməyə başladı, belə ki, insanın ənənəvi təfəkküründə də sanki bir müharibə, çalxalanma yaşandı.

Ümumiyyətlə, XIX əsrin sonu XX əsrin əvəllərini modern insan və onun modern düşüncə tərzinin hökmranlığını ələ aldı. Modernizm bir yenilik kultu, yeni tərəqqi məhsulu, insanın texniki gücü və zəkasının inkişafı hesab edilir. Modernizm müəyyən müddətdə olan yalnız bir cərəyan demək deyildir, bu həm də illərdən bəri eyni tərzdə düşünən insan beyninin oyanışı, yaşadığı dünyanı yeni

dərək üsulu, yeni dünyaduyumu idi və dünyaya bu cür münasibət mədəniyyətin tamamilə bütün sahələrini əhatə edərək, yeni “din” , yeni sənət, yeni fəlsəfə yaratmağa nail oldu. Həyatı yenidən dərk etmək və onun dərkində insanı, onun mövcudluğunu, fərdiliyini ön plana çıxarmaq bütövlükdə XX əsr dünyaduyumunun, xüsusilə də modernizmin ana xəttinə çevrildi.

Dəyişmək və inkar etmək şüarı ilə vüsət alan modernizmin ilkin əlamətlərindən biri onun bu günədək mövcud olmuş adət və ənənələrdən imtina etməsi, artıq şablona çevrilmiş klassik mənəvi dəyərlərə öz etirazını bildirməsi idi. Karl Marksın sözü ilə desək, “modern olmaq bütün əsasların havaya uçduğu bir dünyanın hissəsi olmaq deməkdir” (7, s.12) Onun fikrincə, “bütün ölü nəsillərin ənənələri qarabasmalar kimi dirilərin ağılları üzərində ağırlıq kəsb edir” .(7, s.12)

XIX əsrin sonu XX əsrə keçid dövrü ədəbiyyatın yalnız bir dilə - təhkiyə dilinə bağlılığın çoxdilliliyə keçidi ilə səciyyələnir. Modernist sənətkar üçün XX əsrin reallığı sanki virtuala çevrilirdi ki, bu da dünyanın intellektual modelidir. Modernizm bir cərəyan olaraq heç şübhəsiz ki, özünü daha çox ədəbiyyatda hiss etdirdi.

Modernizmin inkişafında şərti olsa, da bir neçə mərhələ mövcuddur.

1. XIX əsrin sonu və 1914-cü ilə qədər - bu dövr həmçinin bədii avanqard dövrü də adlandırılır. Bu dövrdə modernistlər sanki bədii ənənə ilə əlaqəni tam kəsmək iqtidarında idilər. İlkin mərhələ də həmçinin, dil kodu da dəyişməyə başladı.
2. Klassik modernizm dövrü şərti olaraq, 1914-cü ildən 1930-cu ilə qədər olan dövrü əhatə edirdi. Bu dövrdə metafizik fikrin çoxaspektliyi irəli çıxmağa başladı, belə ki, sanki “hər bir şey , hər bir yerdə, hər bir kəslə” baş verirdi. Bu zaman şərtiliyin xarakteri də dəyişilirdi, belə ki, baş verən hadisələr zamansız və ümumi xarakter daşıyırdı. Bununla da, dünyanın dərkində mifoloji universallıq yaranır, məkan genişlənərək, bütün varlığı əhatə edir və reallıq şərtiliyə çevrilirdi. Zaman anlayışı tamamilə dəyişərək yeni anlam kəsb etməyə başladı. Artıq zaman

tarixi xarakterini itirərək, psixoloji əhəmiyyət daşımağa başladı. Bu dövrdə dünyanın təsviri fraqmentlərə səpələnərək onun fraqmentar qavranılmasına xidmət edir. Modernizmdə montaj adlanan bu üsul bədii təhkiyənin polifonikliyinə gətirib çıxarırdı. Yazıçı dünyanın təsvirində xronoloji prinsipə deyil, tam əksinə, polifonik təşkilmə prinsipinə arxalanır və bununla bağlı olaraq, bədii mətndə “kontrapunkt”, “leytmotiv”, “polifoniya” terminləri daxil olurdu.

3. 1930- 1940- cı illər-ekzistensial modernizm dövrü- bu dövrdə klassik modernizmdən fərqli olaraq yalnız intellekt irəli çıxır. Belə ki, ekzistensial yazıçının yaratdığı rasionaldır, hər bir şey intellektin üstündə qurulmuşdur və ekzistensializmin bədii dili analitikdir.

4. 1950- 1960- ci illər- absurd modernizm dövrü. Bu dövrdə absurd teatr və “yeni roman janrı” yaranır. Absurd yazıçılar məntiqi pozaraq mətndə əlaqələri kəsik-kəsik edirdilər.

5. 1970- 1990-cı illər- postmodernizm dövrü- bu dövrdən etibarən mətn anlayışı tam yenidən nəzərdən keçirilir, mətnin hüdudları genişlənirdi. Modernizmin nəzəri prinsipləri daha da genişlənərək, ədəbiyyatda və incəsənətdə yeni bir başlanğıc- dünyanın postmodernist dərkini yaranmasına gətirib çıxardı.

Modernizmin bir dövr kimi meydana çıxması əsrin ilk on illiklərində dünyanın yenidən bölüşdürülməsi, dünya xəritəsində mövqe dəyişikliyi yaratmaq uğrunda atılan addımlar, insanlıq tarixinin üz qarası sayılan dünya müharibələri, eləcə də, iqtisadi cəhətdən həddindən artıq sənayeləşmə, texnologiyanın insan əməyini heçə endirərək yaratdığı dəyişikliklərlə bağlıdır.

Beləliklə, XIX əsrin sonu və XX əsrdə baş vermiş tarixi, sosial , siyasi hadisələr insana onun şüuruna təsir edərək, yeni roman janrlarının yaranmasına gətirib çıxardı. Belə ki, Fransız romançısı Gide Mopasanın əsərləri psixoloji faktlarla çox zəngindir. İngilis roman yazarı Herbert Lourensın əsərləri psixoloji əsərlərdir. Alman yazıçısı Tomas Mann əsas etibarilə intellektual roman, Fransız

yazıçısı Marsel Prustun və Amerika yazıçısı Tomas Vulfun əsərləri isə subyektiv epopeya janrında yazılmış romanlardır.

Epopeyada ümumxalq həyatı əsas yer tutur və demək olar ki, burda bütöv xalq həyatı təsvir olunur, cəmiyyətin tarixi dövrlərini əks etdirir. Bu əsərdə əsas surətlər xalqı təmsil edir. Epopeyada yazıçı bütöv xalq hərəkətini, ümumi əhval-ruhiyyəni əks etdirir. Epopeya kompozisiya cəhətdən mürəkkəb, süjet etibarilə çoxşaxəli olur. Subyektiv epopeyada isə bir insanın subyektiv fikrindən süzülərək bütün cəmiyyətin tarixindən danışılır.

Amerikan yazarı Tomas Vulfun əsərləri subyektiv epopeya kimi dəyərləndirilir. Vulfun xüsusilə “Sən bir daha evinə dönə bilməzsən ” (You can't go home again) əsəri bu janrın xüsusiyyətlərini özündə birləşdirir.

“Sən bir daha evinə dönə bilməzsən ” romanında tənha Vulfun prototipi bu dəfə Corc Uoebber adı ilə təqdim edilir. Ailəsi və doğulduğu yer haqqında uğurlu roman yazan Corc Uoebber öz doğma yurduna qayıdaraq sakinlərin nifrət və narazılığı ilə qarşılaşır. Ailəsi və çox yaxın dostlarının qəzəbi onu doğulduğu torpağı tərk etməyə məcbur edir. Tamamilə tənhalığa bürünən Uoebber öz kimliyinin axtarışına çıxır və Nyu Yorka, Parisə və sonra isə Berlinə səyahət edir. Səyahət bir yerdə qərar tutmayan Corc Uoebberin Amerikaya yenidən qayıdaraq ölkəsini sevgi, kədər və ümid hissi ilə yenidən kəşf etməsi ilə tamamlanır.

“Sən bir daha evinə dönə bilməzsən ” romanında Vulf ölümdən daha çox bəhs edir. Romanda Vulf Böyük Depressiya dövrü bir çox insanın özünə sui- qəsdinə toxunur, yüzlərlə insanın intiharını təsvir edir.

Romanın qəhrəmanı Corc Uoebberə görə depressiyaya dövrü özünü öldürə bilməyən insanlar əslində elə ölü kimidirlər, onların ruhu çoxdan ölmüşdür. Corc onları “yaşayan ölümlər” adlandırır və düşünür ki, bu elə ölümdən də betərdir. Uoebber deyir:

“Mənə elə gəlirdi ki, mən fiziki zədələr almış, indi isə ruhları qorxunc xəstəliyə düşmüş ümitsiz və çarəsiz insanların faciəsinə şahidlik edirəm” (22, s. 145).

Bununla yanaşı, XX əsr Amerika ədəbiyyatı tarixində elə ədəbi bölmələr, müxtəlif janrlar, qollar və tarixlər var ki, onları xüsusi qeyd etmək, vurğulamaq, təhlil etmək lazımdır. Məsələn, İngiltərədə roman janrı hələ XVIII əsrdə yayılıb məşurlaşmağa başlasa belə onu eyni yolla Amerika ədəbiyyatına şamil etmək olmaz, çünki həmin dövrdə Amerikanın qarşısında böyük problemlər dururdu. Amerika da hələ millət formalaşmalı, yeni yaşayış məntəqələri salınmalı idi. Belə hal da “yüngül oxu” üçün vaxtın azalmasına aparırdı. Bu isə ədəbiyyatın cəfəng və boş şey olduğunu göstərir və insanlar onun oxunmasını vaxt itkisi hesab edirdilər. Beləliklə, Amerika ədəbiyyatında müxtəlif janrlar əmələ gəlməyə başladı.

XIX əsrin sonunda və XX əsrin əvvəllərində kiçik hekayə, roman, tənqid, sənədli, tarixi, avtobioqrafik xəbərlər, rəsmi və qeyri-rəsmi sənədlər – (əsərlər, esselər) kitab xülasələri və faktlara Amerika hökuməti məsələləri Amerika ədəbiyyatında çoxlu müxtəlifliyin olduğunu göstərir. XX əsrin əvvəllərində kiçik hekayə janrı durmadan oxunan əsərlərə çevrilirdi. Amerikada hər bir oxucu çoxlu kiçik hekayə oxumaqla ləzzət alırdı. Burada qeyd etmək lazımdır ki, çoxlu böyük yazıçılar varki, onlar həm kiçik hekayələr, həm də böyük roman yazarlarıydılar, lakin heç bir kiçik hekayə Ernest Heminquey və Uilyam Folknerin qarşıya qoyduqları məqsədləri açma bilməzdi. Baxmayaraq ki, Ceym Tumer – James Thumer -, komik nağıllar ustası, Villa Carter – Willa Cather -, Sinkler Liyus – Sinclair Lewis -, Con Steynberk – Jhon Steinbeck -, və başqaları da çoxlu əla kiçik hekayələr yazmağına baxmayaraq onların hamısı məşhur romançılar kimi tanınmışdılar.

Bir çox gənc yazıçılara Şerevud Andersonun – Sherwood Anderson -, orta-qərb şəhəri Ohayda çap olunan realistik hekayələri böyük təsir etmişdir.

Burada qeyd etmək lazəmdır ki, Fransız Skott Fitzcerald – Francis Skott Fitzgerald -, öz kiçik hekayələrində 20 - ci illərin “Caz əsrini” tərənnüm edir. Ernest Heminquey və Skott Fitzgerald və başqaları “İtirilmiş nəsilin

nümayəndələri”dirlər. Edmund Fuller özünün “ Adventures in American Literature” əsərində belə yazır:...

... group of writers who lived through the period of disillusion and disruption that followed World War 1. Some of Fitzgerald’s finest stories examine the effects of this troubled era on the wealthier classes of American society.

In some of his best stories, Ring Lardner brought a warm, perceptive humor to bear on the world of sports, especially baseball.

Many outstanding writers have become identified with particular regions of the country. Dorothy Canfield is noted for her Vermont stories. Many of Katherine Anne Porter’s stories take place in the Southwest, Marjorie Kinnan Rawlings is closely identified with Florida settings. Wilbur Daniel Steele treats a variety of scenes in his work, but many of his best stories take place in the Cape God region of New England”.

There are many younger writers whose work in the short story has won attention. J.D.Salinger writes with an effective blend of sophistication, humour, and piercing sadness, Eudora Welty, Elizabeth Enright, Hortense Calisher, and Irvin Shaw all share this age’s preoccupation with psychological fiction. Paul Morgan and Jesse Stuart deal with more traditional subjects in their stories. John Colliyer and John Cheever bring the note of the weird or the macabre to much of their work, often adding a touch of sardonic humor. (16, s. 123)

Ən yaxşı yollardan biri də seçilmiş Amerika kiçik hekayələrində bir neçəsini oxumaqla yanaşı , Amerika romantizmi, sənədli əsərlərini də oxumalıdırlar ki, bütöv Amerika ədəbiyyatı ilə hərtərəfli tanış ola bilsinlər. Kiçik hekayələrdə belə hərəkət, hadisələrin baş verdiyi yer, hekayənin quruluşu, müəllifin stili hər şey hekayənin tonunu müəyyənləşdirməyə kömək edir. Beləliklə, müəllif xüsusi bir ton yaradır, yeni sözlər və birləşmələr seçir. Məsələn, “ Günəmuzd sürücü” – “Hack Driver”-, hekayəsində olduğu kimi:...

When I graduated from low school, I wanted to climb, socially and financially.

I Wanted to be famous, and dine at large, houses with men who shuddered at Common People who don't dress for dinner.

Verilmiş bu hissədən məlum olur ki, müəllifin seçdiyi üslub yumoristikdir, həm də özünü tənqididir. Hadisəni nəql edən şəxs özünün gənclik iddialarının necə axmaq və yüngül olduğunu başa düşür və təsir effekti yaratmaq üçün öz üslubunu yaradaraq “Common People” sözlərini böyük hərflərlə yazır və s. Aşağıda verilmiş cümlə isə yumoru daha güclü və aydın göstərir:

Oh, I was a fine young calf. (16, s. 122)

Cavan buzovlar adətən tənbel, gülməli olurlar. Buna görə də oxucular da zənn edə bilərlər ki, hekayəni danışanın özü də komik surət ola bilərdi: Ona görə də yuxarıda verilmiş sətirin əvəzinə : ” Oh, I was a stupid young fool” ya “Oh, how blind I was then” yazılardı və s. Belə hallar isə tam müəllif üslubu olardı.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu və ya bundan sonrakı hallarda həcmə çoxalmasına yol verməmək üçün və bu tədqiqat işinin əsasən ingilisdilli auditoriya üçün nəzərdə tutulduğuna görə Azərbaycan dilinə tərcümə etməmək qərarına gəldik.

Beləliklə ABŞ ədəbiyyatının XX əsrdə necə olduğunu başa düşmək üçün Ernest Heminqueyin “Körpü üzərində qoca” hekayəsini təhlil etmək və XX əsr ABŞ – da ədəbiyyatın ümumi vəziyyətini dəyərləndirə bilərik. Bu əsərin ya az sujeti (mövzusu) var və ya heç yoxdur. Belə ki, iki kişi bir nəçə dəqiqəlik görüşüb danışirlar, vəssalam. Hekayənin belə qısa zaman kəsiyində baş verməsinə baxmayaraq onun böyük psixoloji və emosional inkişafı var. Hekayə birbaşa təsvirlə başlayır.

An old man with steel- rimmed spectacles

And very dusty clother sat by the side of the road. (16, s. 122)

Bu parçadan görsənir ki, hekayə qoca kişinin simasında toplanmış və müharibə

səhnəsi, uçuş və dislokasiya isə mühit səhnəsinə çevrilmişdir. Aşağıda verilmiş parça daha tipik bir səhnədir:

It was my business to cross the bridge,
Explore the bridgehead beyond, and find out to
What point the enemy had advanced. I did this
and returned over the bridge. (16, s. 122)

Budur artıq hərəkətə keçmək, düşmənlə üz-üzə gəlmək olar, baxmayaraq ki, hekayədə bizə düşmən haqda heç nə deyilməyib, hətta onların bizə nə qədər yaxın olduqları da söylənməyib. Bütün bunlara baxmayaraq biz yenədə qocanın yanına qayıdıb gəlirik.

Bu səhnədə “The trucker ground up and away, heading out of it all ...”

Qoca kişi isə oradan uzaqlaşa bilmir.

Hekayəni danışan müəllif qocanı suala tutub danışdırır. Biz oxucular isə hekayənin əvvəlini xatırlayır, sığınacaqda olanları gözlərimiz önünə gətiririk. Bütöv bunlar verilmiş aşağıdakı misallardan daha aydın görünür:

“Various animals”, he said, and shook his head.

“I had to leave them.”

I was watching the bridge and the African-looking country of the Ebro Delta and wondering how long now it would be before we would see the enemy, and listening all the while for the first noises that would signal that ever mysterious event called contact, and the old man still sat there. ...

“And you have no family?” I asked, watching the far end of the bridge where a few last carts were hurrying down the slope of the bank. ...

“Why not?” I said, watching the far bank where now there were no carts.

The enemy is never far away. Now, the scene that a few moments ago was crowded with carts, soldiers, and refugees is left silent and deserted, waiting in ominous stillness for “that ever-mysterious event called contact.”

Verilmiş bu parçada müəllif bütöv hekayə boyu qoca kişiyyə hər ikisin də bildiyi şeyi – heyvanların öldürüləcəyini – deməkdən çəkinir. Çünki, hekayədə heyvanlar iki simvolik mənaya malikdirlər; birincisi, onlar elə təsvir olunurlar ki, bütöv qaçqınlar arxaya çəkilməlidirlər, həm də onlar arxaya çəkilərkən başqa bir simvolik mənə da kəsb edirlər. Əgər bir yerdə başqa canlılar mövcud olmasalar orada insanlar necə yaşayarlar; yəni bir yerdə ki, heç bir canlı yoxdursa orada insane da yaşaya bilməz.

Hekayənin sonunda bizə məlum olur ki, qoca öldürüləcəkdir. Qoca ayağa qalxmaq istəyir, lakin yerə yığılır, inildəyir və onu xilas etmək olmur.

Son paraqraf istehzal bir sonluq yaradır:

It was Easter Sunday and the Fascists were
advancing, toward the Ebro.

It is Easter Sunday, but war must go on

And the old man, who has no part in the
war, “no politics,” must suffer:

It was a gray overcast day with a low ceiling so their planes were not up. That and the fact that cats know how to look after themselves was all the good luck that old man would ever have.

Bax verilmiş bu hekayələrin hər birinin xarakterik xüsusiyyəti var. Bütün bu xüsusiyyətlər Amerikanın təbii zənginliklərini əks etdirməklə yanaşı, həm də insani keyfiyyətlərə xidmət edirdi. Yuxarıda təhlil etdiyimiz bu kiçik hekayə adi bir sujet üzərində təsvir olunsa da, bütün növ müharibələrə yox desədə , həm də XX əsrin ümumi mənzərəsini necəliyini özündə əks etdirir. Amerika

ədəbiyyatının ümumi mahiyyətindən xəbər verir.

XX əsr Amerika ədəbiyyatı dedikdə həmin dövrə aid

Bədii ədəbiyyat - Modern Fiction -

Sənədli ədəbiyyat - Modern Nonfiction -

Müasir şeiriyyat - Modern Poetry -

Müasir drama - Modern Drama -

kimi bölmələrdən ibarətdir. Bu bölmələrin hər birinin özünəməxsus keyfiyyət və məziyyətləri olmaqla yanaşı həmin bölmələrin mövcud olduğu zamanlarda müxtəlif ədəbi- bədii cərəyanlar da yaranmışdır. Həmin dövrdə yəni XX əsrin əvvələrində ABŞ ədəbiyyatının ümumi vəziyyəti çox mürəkkəb idi.

I.I XX əsr Amerika ədəbiyyatında tənqidi realizm ədəbi cərəyanının yaranması və nümayəndələri haqqında

XX əsrin əvvəllərində Amerikanın nəhəng realist yazıçıların arasında öz əsərləri ilə seçilən yazıçılar və şairlər Frank Norris, Mark Tven, Teodor Drayzer, Cek London və başqaları da var idi. Demək olar ki, onların hamısı tənqidi realizm ədəbi cərəyanının nümayəndələri idilər. Onlar dövrlərinin ictimai-siyasi nöqsan və çatışmamazlıqlarını üzə çıxarırdı və tənqid atəşinə tuturdular. Onların hər birinin müəyyən əsərlərə arxalanaraq öz əsərlərində (roman, hekayələrində) ictimai etirazları təsvir edərək insan kütlələrini yoxsulluğa, səfalətə, sürükləyən böyük fermer kütlələrinin əksinə çıxırdılar. Onlardan biri də Mark Tven idi.

O, öz əsərlərində Amerika ədəbiyyatında qızılın gücünü təsvir edərək onun cəmiyyəti idarə etdiyini və insanların korazehinliklərini, savadsızlıqlarını üzə çıxardaraq ictimai ədalətsizlikləri və Amerika demokratiyasının iç üzünü açır və onları tənqid atəşinə tuturdu.

Mark Tven Amerika ədəbiyyatında ən nəhəng simalardan biridir. Onun ədəbi təxəllüsü Səmuəl Lonqhorn Klemens idi. O, Amerika ədəbiyyatında yumorist, satirik bir ədib kimi tanınır. O, əmin idi ki, gülüşün qəfil hücumu qarşısında heç bir şey tab gətirə bilməz. Onun bütün yazılarında coşqun, qeyzli, səsli-küylü, istehzal gülüşü əsas rol oynayır.

Səmuəl Lonqhorn Klemens 1836-cı ildə Missouri ştatının Florida adlanan kiçik bir şəhərciyində hüquqşünas ailəsində anadan olmuşdur. Səmuəl Klemens öz gənclik illərini Missisipi çayı ətrafında Hannibal şəhərində keçirmişdir. O, Cənuba aparılan zəncilərin heyvan kimi necə zəncirləndiklərini orada öz gözləri ilə görmüşdür. Zəncilər həmin zaman Hannibaldan zəncirlənərək daha bahalı bazarlara belə aparılırdılar. Səmuəlin atasının da muzzla tutulmuş qulları var idi. Yazıçı həmin günləri belə xatırlayır: "Bütün zəncilər bizim dostlarımız idilər. Biz zəncilərə yoldaş kimi baxırdıq baxmayaraq ki, arada irq, rəng və şərait fərqi var idi".

1839-cu ildə ailə Hannibala köçdü; bu hadisə Tom Soyer – Tom Swayer – əsərində Müqəddəs Petersburq – St.Petersburg –, kimi əbədiləşdirildi.

Səmuəl 12 yaşı olanda onun atası dünyasını dəyişdi, oğlan həmin andan öz həyatı üçün çalışıb özünü birtəhər dolandıрмаğa başladı. O, on il müddətində “Hannibal” jurnalında çapçı və jurnalist kimi fəaliyyət göstərdi. Onun təhsili qısa müddətli və qırıq-qırıq olur. Onun 18 yaşı tamam olanda Səmuəl Filadelfiya, Nyu-York və Vaşinqtona gedərək həm jurnalın işlərini görür həm də özünün səyahəti haqqında məktublarını qardaşına göndərirdi. Onun qardaşı isə həmin məktubları jurnalda çap etdirirdi.

On səkkiz yaşına çatanda dünyanı kəşf etmək arzusunda bir gənc olaraq ABŞ-in müxtəlif əyalətlərini gəzməyə başladı, bu vaxt müxtəlif məktəblərdə işlədi. Əzab əziyyətlərə qatlaşdı. Dörd il sonra Missuriyə dönərək Missisippi çayındakı buxarlı gəmilərdə kapitanlıq etdi. Kapitanlıq imtahanlarına hazırlıq üçün səylə çalışır, çayın hər yerini o, öyrənirdi.

18 noyabr 1865 – ci ildə –New York Saturday Press– adlı qəzetdə onun bir hekayəsi nəşr olunur. Mark Tven həmin hekayə ilə ədəbiyyata gəlir. Bir kömür saxtası düşərgəsində mədənçilərdən eşitdiyi yerli bir əhvalat hekayənin mövzudur. Hekayə , 1867– ci ildə nəşr olunan ilk kitabında da yer aldı, 1866 – cı ildə yerli bir qəzetin muxbiri kimi Havay adalarına gedərək oradan yazılar göndərirdi. İki il sonra yenə yerli bir qəzetin istəyi ilə Aralıq dənizində bir gəmi səyahətinə çıxdı və gəzinti yazılarını cəmləşdirib Xarici Ölkə adlı kitabında yığdı və bu əsəri ilə öz ölkəsində çox məşhur komediya yazıçısı oldu.

Tvenin göz bəbəyi özünün hazırladığı dəri üzlü dəftərlər imiş. Qələm seçimi isə “Conklin Csescent Filler” olub. Bu qələmin əsas üstünlüyü masaya qoyulanda yuvarlanıb düşməməyi imiş. Ancaq Tvenin revmatizması olduğundan sonradan əsərlərini diktə edib.

1857 – ci ildə Sinsinatidən Nyu Orleansa səfər edərkən özünü losman (dəniz su yolunu yaxşı bələd olan dəniz bələdçisi) kimi təqdim etmiş, iki il sonra bu sənətə lisenziya almış və 1861– ci ilə yəni Vətəndaş Müharibəsi “Losmanlığı Missisippi çayında bir işçi kimi qadağan edilənə” qədər bu sənətlə məşğul

olmuşdur. Səməuel üçün bu iş deyil bir səhnə əsəri, elə bir əsər ki, ləzzətli, əyləncəli, macəralı bir tamaşa idi.

Beləliklə, onun çaya olan nostalgik məhəbbəti onun təxəllüsündə əbədiləşdi;
– Mark Twain –.

Mark Tven altı il Nevadada qızıl mədəninə işlədi, sahə qəzetlərində məqalələr çap etdirdi, 1864-cü ildə onun yaradıcılığına böyük müsbət təsir etmiş nəhəng Amerika yazıçılarından biri olan Bret Qartla tanış oldu. 1865-ci ildən sonra Amerikada məşhurlaşmağa başladı və 1866-cı ildən isə artıq böyük ədəbiyyatçı kimi Havayi də leksiyalar oxuyur, sonra "Buffalo Express"-də nəşir işləyir. Onun ilk romanı 1873-cü ildə nəşr etdirdiyi "Qızıl əsr" - "The Gilded age"- əsəridir.

Mark Tven həmin romanından sonra bir sıra Amerikanın əyalət həyatından bəhs edən komik əsərlər yazmağa başlayır. Onun belə əsərlərinin qəhrəmanları real həyatdan götürülmüş obrazlar idilər. Mark Tvenin "Tom Soyerin macəraları" - "The Adventures of Tom Sawyer" (1876) əsəridir. Romanın mövzusu real həyatdan götürülmüşdür. Mark Tven müxtəlif komik situasiyaları (vəziyyətləri) təsvir edərək, Müqəddəs Petersburqluları ələ salaraq lağa qoyur, vətəndaşların korazehin və fanat olduqlarını göstərməyə çalışırdı. Əsərin qəhrəmanı Poli xalanın əxlaq qaydalarına tabedir, daimi macərə axtarır. Dostu Haka qibtə edir, şagirdlərin döyüldüyü dərslərə getmir, qardaşı Sidlə döyüşür və müəllimlərinə kələk gəlir və s.

Əsərin əsas qəhrəmanları real həyatdan götürülmüşdür. Mark Tven "Tom Soyerin macəraları" haqqında aşağıdakıları yazır:

“Most of the adventures in this book are real. One or two were my own experiences, the rest of boys who were my schoolfriends. Becky Thatcher is Laura Hawkins, Tom Sawyer is largely a self-portrait but Tom Blankenship, who lived just over the back fence, is the immortal Huckleberry Finn who slept on doorsteps in fine weather and in empty hogsheads in wet. John Biggs was the real, flesh-and-blood version of Joe Harper The Terror of the Seas. My book is mainly for boys and girls to enjoy, but I hope, men and women will also be glad to read it to see what they once were like.”

Yuxarıdakı verilmiş parçadan məlum olur ki, həmin obrazların hər biri real həyatdan götürülmüşdür. Həmdə bu kitab realizm ilə romantizmin birləşməsini göstərir. Kiçik şəhərin realist təsviri ilə yanaşı Tom və onun cavan dostlarının romantik dünyaları üz-üzə dayanır. Bir tərəfdən o humanizmi, dostluğu, cəsarəti alqışlayır digər tərəfdən isə ədalətsizliyini, dardüşüncəliyini, pulun hökümranlığını lənətləyirdi.

Onun 1884-cü ildə yazdığı "Huckleberri Finn macəraları" - "The Adventure of Huckleberry Finn" romanı "Tom Soyer" in ardı hesab etmək olar. Hər iki əsər Mark Tvenin ən gözəl əsərləri hesab olunur.

Bu romanlarında Mark Tven Amerika həyatının geniş panoramasını təsvir edir. Hak və Cim Mississipi çayı boyunca səyahətə çıxır, böyük və kiçik şəhərlərdən keçərək, geniş və boş torpaqların azad fermerlər tərəfindən tutularaq ağır zəhmət hesabına əkilib becərilməsindən bəhs olunur. Bu yerlərin insanları kobud və qəddardılar onlar itləri və zənciləri min əzab-əziyyətə salır, ondan ləzzət alırdılar. Hak və Cim həyatda çox nadir hallarda alicənab və vicdanlı adamlarla rastlaşırdılar. Onlar qarşılaşdıqları adamların əksəriyyəti cinayətkarlar, oğrular, quldurlar idi. Onlar öz həyatlarını, yaşamlarını şərəflə qazanırdılar. Belə halları öz əsərində Mark Tven tənqid atəşinə tutur, onları ifşa edirdi. ABŞ ədəbiyyatının ümumi vəziyyəti bax belə idi. Həmin dövrün məşhur yazıçılardan biri də O. Henri idi. O. Henri – Uiliam Sidney Porter Potə 1862-ci ildə Şimali Karolina Ştatının Qrinsboro şəhərində anadan olmuşdur. Çox kitab oxumasına baxmayaraq onun təhsili səthi olmuşdur. Onun ciyərləri xəstə idi. 1882-ci ildə o, Texasa gedib zəif və xəstə ciyərlərini sağaltmaq üçün o müxtəlif işlərdə işləyir; qulluqçu, saxtaçı, kavboy olur. O, Texasın Austin şəhərciyində xəzinədar və hesabdar vəzifəsində çalışır və Bankda işləyən zaman O. Henri təqsirli bilinib qovulur. Xəzinədəki pulları mənimsədiyinə görə O. Henri həbs cəzası alır və s. O. Henri bu işdən canını qurtarmaq üçün Cənubi Amerikaya qaçmış və bir il yarım gizlənmişdir. 1897-ci ildə ölüm yatağında olan həyat yoldaşı ilə vidalaşmaq üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarına gəlmiş və həmin anda həbs olunmuşdur. Beş il orada qalmış, həbsdə olarkən kiçik hekayələr yazmağa başlamışdır. Artıq həbsdən azad olunanda

O.Henri yetkin yazıçı idi. Həbsdən çıxdıqdan sonra O.Henri "The Rolling Stone" (Avara) adlı həftəlik satirik jurnalının baş redaktoru vəzifəsində işləmişdir. Yazıçı həyatının son səkkiz ilində iki yüzdən çox hekayə yazmışdır.

O.Henrinin zarafatçı və canlı üslubda qələmə aldığı əsərləri böyük insan kütlələrinin bəyənilməsi səbəb olmuş və bu işdə o, çox böyük müvəffəqiyyət qazanmışdır.

Ustalıqla qurduğu və insanı həyəcanlandıran sujeti, incə yumoru və adamın üzünə sanki şillə vurmuş kimi sona çatan gözlənilməz sonluqlarıyla bitən hekayələri, qısa novella sahəsində O.Henriyə xas bir "tərz" meydana gətirmiş və bu bir çox yazıçıya ilham mənbəyi olmuşdur. Maraqlı sujet xətti və incə yumoru ilə seçilən əsərlərində Amerikan həyat tərzinin burjua cəmiyyətinin sosial ziddiyyət və mənəvi eybəcərlikləri onun hekayələrində öz əksini tapmışdır.

Yazıçının "Kələm və krallar" romanından əlavə hekayələrini topladığı əsas kitabları bunlardır: "Qərbin ürəyi", "Dörd Milyon" (Four Million), "Yanan Çıraq" (The Trimmed Lamp), "Şəhərin səsi" (The Voice of the City), Seçmələr (Options), Fırılanaqlar (Whirligigs), Altılıqlar və Yeddiçiliklər (Sixes and Sevens).

Sonra O.Henri Nyu-Yorka gedir və orada yaradıcılıqla məşğul olur. Ona şöhrət qazandıran isə "Kələmlər və krallar" - "Cabbages and Kings" romanı olar. Sonralar onun çoxlu sayda hekayələr kitabı nəşr olunur. Onun hekayələrinin qəhrəmanları müxtəlif zümrədən olan insanların və cəmiyyətin nümayəndələri, qəddar biznesmenlərdən tutmuş, küçələrdə əl açıb dilənən dilənçilər olmuşdur.

O.Henrinin hekayələrinin qəhrəmanlarının çoxunu romantik duyğularla yanaşı sentimental qızlar, yoxsul aktyorlar, bədbəxt sevgililər və avaralar təşkil edirdi. O məhşur məcmuələrə yazdığı hekayələrin sonluqlarını yumşaldır, sosial tənqidləri ənənəvi "xoşbəxt sonluqla bitir", beləliklə bir yoxsul bədbəxt qızcıqazı intihardan bir alicənab centilmen qurtarır və sonda toy sədələri eşidilir.

Beləliklə, yazıçının əsas məqsədi sosial sahələrlə yanaşı Amerika həyatında paradoksal səhnələri qabardıb onları tənqid etməklə yanaşı həmdə bütün varlıqların axmaq və insafsız olmadıqlarını göstərməyə çalışması idi. O.Henri hər zaman qəhrəmanlarının bədbəxtliklərini, yoxsulluqlarını qeyd etmir onu gizli yumorla

açır. Belə qəmgin qeyri-adi sonluqla bitən hekayələrdən biri də "Müqəddəslərin hədiyyəsi" - "The Gift of the Magi"- hekayəsidir. Bu hekayənin sonluğu gözlənilməz və qəmgin bitsə də oxucunun rəğbəti gənc cütlüyün tərəfində olur, onların müqəddəsliyinə qibtə edir. O. Henrinin hekayələrinin təsiri də belə duzlu yumorlu və real bitir. Onun belə hekayələrindən biri də "Polis və Himn" - "The Cop and Anthem" hekayəsidir. Bu əsərində də müəllif əvvəlki hadisələri təsvir etmir, lakin onu törədən cəmiyyətdə olan haqsızlıqları, ədalətsizlikləri tənqid atəşinə tutur, ironiya ilə qəhrəmanın bir daha oğurluq, quldurluq, etməyəcəyi qərarına gəldiyi anda hər şey yenidən gözlənilməz şəkildə bitir. Onun hekayəsinin süjeti az qala qəhrəmanın əhval-ruhiyyəsi və xarakterindən asılı olur və Amerika burjua cəmiyyətini yumorla, təəssüflə, ironiya ilə tənqid atəşinə tutur. O. Henrinin hekayələri yumorla sentimentallığın yoğrulmasından yaranaraq, özünün sağlığında və ondan sonra ona minlərlə oxucu ordusu bəxş etmişdir. XX əsr Amerika ədəbiyyatının ümumi görünüşü bax belə idi.

XIX əsin sonunda və XX əsrin əvvəllərində yaşayıb yaratmış Böyük Amerika romanlar və kiçik hekayələr ustası Cək London 1876-cı ildə Kaliforniya Ştatının San Fransisko şəhərində anadan olmuşdur. O, professor astroloq U.A.Çenninin qeyri-qanuni doğulmuş oğlu idi. Uiliam Cəkin anası ilə əlaqəni kəsdikdən sonra anası Cək səkkiz aylıq olarkən Con London adlı fermerlə evlənir. Ögey atası onu himayəsinə götürür və sonralar oğul Con atalığının soyadını qəbul edir. Yoxsulluq məngənəsində boğulan ailə bir parça çörək üçün şəhər-şəhər gəzib dolaşırdı. Cək London uşaqlığın nə olduğunu bilmirdi.

Cək London çox kiçik yaşlarından ağır zəhmətə qatlaşmalı olur. Məktəbli illərində qəzetlər satır, on dörd yaşında isə konserv fabrikinə işə düzəlir. Lakin iş çox ağır olduğundan buranı tərk etməli olur. Qadağan olunmasına baxmayaraq San-Fransisko limanında dəniz ilbizləri ovu ilə də məşğul olur. 1893-cü ildə Yaponiya sahillərinə və Berinq dənizinə dəniz pişiyi ovuna çıxan gəmiyə matros düzəlir. İlk dəniz səfəri Londonda olduqca böyük təəssüratlar oyatmaqla onun gələcək yaradıcılığına böyük təsir göstərir.

London yaradıcılığa "Yaponiya sahillərində tayfun" adlı oçerki ilə gəlir və bu

gəliş kifayət qədər uğurlu olur. Belə ki, San-Fransisko qəzetlərindən biri gənc yazıçını mükafatlandırır. Bir az sonra qələmə aldığı "Canavar oğlu" (Boston, 1900), "Atalarının tanrısı" (Çikaqo, 1901) "Şaxtanın övladları" (Nyu-York, 1902), "İnsana inam" (Nyu-York, 1904), "Ayüzlü" (Nyu-York, 1906), "İtirilmiş sima" (Nyu-York, 1910) hekayələrindən ibarət toplu, "Qarlar qızı" (1902), "Dəniz canavarı" (1904), "Martin İden" romanları yazıçıya böyük şöhrət gətirir. 1894-cü ildə Buffaloda 30 gün müddətinə həbs edilən London daha sonra Oukləndə geri qayıtdı və Ouklənd litseyinə yazıldı, orada məktəb jurnalında bəzi yazıları nəşr edildi. Cək London ümidlə Berkli Universitetinə girməyi arzu edirdi və 1899 – cu ildə yay boyunca davamlı dərslərdən sonra bunu bacara bildi. Amma maddi problemlər üzündən 1897 – ci ildə oradan ayrılmağa məcbur oldu və diplom ala bilmədi.

Cək on yaşında olanda kitablar aləmini kəşf etdi. Həmin vaxt Cək London ictimai kitabxanadan macərə, səyahət, dəniz səyahətçiləri haqqında kitablar alıb oxuyurdu. Ailənin başçısı Con London iş tapmayanda Cək ailəni ərzaqla təmin edərdi. Həmin vaxt Cəkin 11 yaşı var idi və əlinə düşən hər bir işi görürdü, küçədə ayaqqabı təmizləyir, qəzet satır, buz vaqonlarını yığışdırır, konserv zavodlarında və müxtəlif yerlərdə günəməzd işləyərək fəhlə sinfinin həyatı ilə tanış olur, onlara rəğbət bəsləyirdi.

Onun on altı yaşı olanda San Fransiskodan Nyu-Yorka səyahət edərək işsizlər ordusuna qoşulur. Bu onun dünya görüşünə ciddi təsir edir. Bu zaman Cək həyatdan iki şeyi öyrənir: Birinci, savadlı olmaq, ikinci isə Amerika Birləşmiş Ştatlarının maliyyə sistemində olan çatışmamazlıqları tənqid etmək. Həmin vaxt o, əməkçilərin hərəkatına qoşulur və sosialist ədəbiyyatına meyl edir. Kommuna Manifestini dərinlən öyrənir və sosializm ideyasına onun gələcəyinə inanır və Sosialist Partiyasına üzv olur. Cək on doqquz yaşında Ouklənd də orta məktəbi bitirir. Sonra Kaliforniya universitetinə qəbul olur, oranı bitirməyə bir il qalmış anasına və atalığına kömək etmək üçün oranı tərk edib camaşırxanada işləməyə məcbur olmuşdur.

1896-cı ildə Alyaskada qızıl tapıldı. Bir sürü Amerika gəcləri ilə birlikdə Cək

Londonda Kolondayk qəpik belə yox idi. Lakin onun beynində gələcək hekayələri üçün həddən artıq mövzular var idi. Sonradan Cək London özünün Şimal hekayələrini yazdı. Həmin hekayələr toplusu ona şöhrət gətirdi. O, yaradıcılığı ərzində kiçik hekayələr, romanlar, esselər, şəkildə 50 kitab çap etdirdi. Onun əsərlərinin mövzusu real həyatdan götürülmüşdür. Cək Londonun təsvirləri o qədər dəqiq və müxtəlif idi ki, həmin əsərlər həyatın ziddiyyətlərini yaxşını və pisi, xeyir və şəri, yan-yana çox yüksək tərzdə göstərə bilirdi.

Bu danılmaz faktdır ki, Cək London dünyanın ən məşhur yazıçılarından biridir. Onun realizmi insana olan rəğbəti, məhəbbəti göstərmişdir və buna görə də Cək London başqalarından həmişə seçilmişdir. Onun realizmi və humanizmi onun Cək Londonun yazılarını bu gün də əsrin əvvəlində olduğu kimi təzə, təmiz və canlı saxlayır. Alyaskadan qayıdıandan sonra özünün məşhur hekayələrini yazır. Həmin hekayələr *Son of the Wolf* (1900), *The God of His Fathers* (1901), *Children of the Frost* (1902), *The Call of the Wild* (1903) və başqalarıdır.

Sonralar Amerika ədəbiyyatşünasları Şimalın heç də asan olmadığını yazırdılar, Cək Londonun dahi sənətkar olduğunu vurğulayır və Şimal gözəlliklərinin onun ruhuna necə çökdüyünün dərsliklərdə aşağıdakı kimi verirdilər:

The whole long day was a blaze of sunshine. The ghostly winter silence had given way to the great spring murmur of awakening life. This murmur arose fromj all the land, brought white joy of living. It came from the things that lived and moved again, things which had been as dead and which had not moved during, the long months of frost. The sap was rising in the pines. The willows and aspens were bursting out in young buds... (16,s. 271).

Bu qəbildən olan hekayələrdən biri ilə “*The Call of the Wild*” böyük Bak adlı bir itin hekayəsidir. Meşələr onu primitiv həyata səsləyəne qədər Bak insana sədaqətli olur. Cək Londonun heyvanlar haqqında yazdığı əsərlər canlı və maraqlı olur. Çünki müəllif həmişə sosial həyat qanunlarını təbiətin vəhşi qanunları ilə təsvir edir, onları bir-biri ilə müqayisə edir, həm də Şimal hekayələrində çoxlu yerli jarqon sözlərdən istifadə edir. Cək London həm də öz hekayələrini Böyük Şimalın mifləri və şəriyyəti ilə təkmilləşdirirdi. Onun ən canlı və realist yazılmış

hekayələrindən biri də "Həyat Eşqi" - "The Love of Life" hekayəsidir. Bu əsərdə əsasən xeyir və şərin mübarizəsindən bəhs olunur. "Həyat qanunu" hekayəsində həyatın bir qanunu olduğunu və insanın ölümə məhkum olduğunu göstərir. Həyatın qanunu "Ölümdür". Onun "Bəyaz Sükunət" - "The White Silence" - hekayəsində, əsərin qəhrəmanı Meyson qəzaya uğrayaraq ölür, lakin Cək London pessimist deyil. Ona görə insan təbiətlə mübarizə aparmalıdır, çünki həyat davam edir, Meysonun tezliklə oğlu olacaqdır, onun oğlu dünyaya gəlib var gücü ilə təbiətlə mübarizə aparacaqdır. Cək Londonun belə sonluqla bitirdiyi əsərlərdən biri də yuxarıda adını çəkdiyimiz xeyirlə şərin, insanla təbiətin mübarizəsindən bəhs edən "Həyat Eşqi" hekayəsidir. "Həyat Eşqi" əsərini oxuyan hər kəs əsərin qəhrəmanının taleyinə acıyır. O, aclıq, səfalət və soyuq boş sahədə üz-üzə qaldığı bir vaxtda Yukon çayında yemək, gözəl həyat var idi. İnsan var gücü ilə ora həyata yaşamağa can atırdı, lakin o məqsədinə çatmaq üçün qarşıda olan maneələri aşmaq üçün olmazın əzab-əziyyətinə qatlaşmalı idi. Cək London bu hadisələri sərt bir realizmlə təsvir edirdi.

Bununla müəllif amansız kapitalist aləmini ifşa etməyə çalışır, insan iradəsinin, gücünün nəyə qadir olduğunu göstərirdi. "Həyat Eşqi" hekayəsini oxuyan hər bir şəxs sonralar onu oxuyarkən xeyrin necə şərə qalib gəldiyinin şahidi olur, insanın gücünə inanır. Məhz bu əzmkarlığa görə bütöv dünya oxucuları onun böyük bir yazıçı, ziddiyyətlərlə dolu olan bir yazıçı kimi daima xatırlayırlar.

Cək Londonun 1909-cu ildə yazdığı "Martin Eden" romanı avtobioqrafik bir romandır. Romanın qəhrəmanı Cək Londonun prototipidir. O, yöndəmsiz bir dənizçidən öz zəhməti və mübarizliyi sayəsində savadlı, görkəmli bir yazıçıya çevrilir. Bu roman sadəcə bir avtobioqrafiya deyil, Kapitalizm aləmini, Amerikanı sərt tənqid atəşinə tutan ictimai bir sənət əsəridir. Bu əsərin əsas qayəsi geniş, realist şəkildə müasirlərini; yüksək sinfin nümayəndələrinin iç üzünü açan, onu qamçılayan tarixi bir sənət əsəridir. Budur XX əsr Amerika ədəbiyyatının ümumi mənzərəsi.

Əsərlərində ABŞ həyatının ən geniş bədii panoramasını yaratmış Amerikanın ən görkəmli realist ədiblərindən biri də Teodor Drayzerdir. O, Amerika həqiqətini

ağır həyat sınaqları bahasına dərindən öyrənmiş, yoxsul ailədən çıxmış tənqidi realizm ədəbi cərəyanının ən görkəmli nümayəndələrindən biridir. Drayzer on beş yaşından yaşamaq üçün pul qazanmağa məcbur olmuşdur. O işləyir və təhsil alırdı, lakin maddi ehtiyac onun universitet kursunu qurtarmağa imkan vermədi. O, jurnalist oldu, uzun illər əyalət, sonra isə Nyu-York qəzetlərində işlədi.

Drayzerin gənclik illəri mühüm ictimai təbəddülat illərinə-sənaye kapitalizminin imperializmə keçməsi dövrünə təsadüf etmişdir. Bu zaman ABŞ-ın sənaye mərkəzləri coşqun sürətlə böyüyür, iri monopoliyalar inkişaf edir, fəhlə hərəkatı yüksəlirdi. Drayzer qəzet müxbiri kimi siyasi konqreslərdə, milyonlارın saraylarında, müəssisələrin kontorlarında, yoxsulların sığındığı xarabalıqlarda olurdu. O, xalqı soyan maliyyə və sənaye korporasiyalarının fırıldaqlarını, Demokrat və Respublika partiyalarının hakimiyyət uğrunda mübarizə edən, bu hakimiyyətdən öz tamahkar məqsədləri üçün istifadə etməyə can atan siyasətbazların hiylələrini, polis idarəsinin canilər aləmi ilə sıx əlaqəsini yaxşı bilirdi.

Drayzer "Özüm haqqında" (1922) avtobioqrafik kitabında jurnalist işi prosesində ABŞ ictimai həyatının təzadlarını getdikcə daha artıq dərk etdiyini müfəssəl nağıl etmişdir. Nyu-Yorkda "nəhəng şəhərə qaba, sərt, mexaniki görkəm verən zənginlik və dilənçilik arasındakı ziddiyyət heyratə gətirmişdi. Həyatın mənfi cəhətləri Drayzerin qarşısında nə qədər çox açılırdısa, mətbuat və ədəbiyyatın bunları səylə gizlədib susması onu bir o qədər artıq qəzəbləndirirdi.

XX əsrin əvvəlində "çirkabda eşlənən" adı almış bir sıra yazıçılar Amerika kapitalistlərinin varlanması və istismar metodlarını ifşa etməyə başladılar, lakin iri inhisarlar onların nəşriyyat və qəzetlərə yolunu tezliklə bağladı. Gənc Drayzer də bu ədəbiyyat hərəkatına mənsub idi, başqa tərəqqipərvər jurnalistlər kimi, o da inanmalı oldu ki, burjua hakimiyyəti şəraitində "mətbuat azadlığı" sözü xalis aldatmadır.

Drayzer yazıçı olmaq xəyalı ilə o vaxtın jurnallarında çap olunan ədəbi əsərlərlə tanış olur. "Mənim şəxsən müşahidə etdiklərimlə burada gördüklərim arasında uyğunsuzluğu gördükdə mən təəccübləndim, təsvirlərdə gözəllik, əmin-

amanlıq, asayiş, cazibədarlıq hökm sürürdü, qabalığın, həssaslığın, amansızlığın və dəhşətin, demək olar ki, əlaməti də yox idi. Necə olmuşdu ki, hamısı bir nəfərinədək, əlbəttə, dahi olan müəlliflər həyatı belə xoşbəxtcəsinə al rəngdə görürdülər? Mənim bütün oxuduqlarımın öz ətrafımda müşahidə etdiyim gərgin həyatla, demək olar ki, heç bir əlaqəsi yox idi

Drayzer bununla barışa bilmir və barışmaq istəmirdi, özünü ədəbiyyata həsr etməyi qərara alaraq, həyatı olduğu kimi təsvir etməyi bir məqsəd olaraq qarşısına qoymuşdur. Bu işdə o, tək deyildi.

XIX əsrin axırında imperialist irticası əleyhinə geniş ümumi demokratik protest şəraitində Amerikada yeni ədəbiyyat inkişaf etməyə başladı. Hamlin Harlend, Stivan Kreyn, Frank Norris və bir sıra başqa yazıçılar Amerika həyatının müxtəlif cəhətlərini əsərlərində doğru təsvir edirdilər. Burjua tənqidi onların əsərlərini düşməncəsinə qarşıladı, nəşriyyat onları boykot etdi. Bütün maneçiliklərə baxmayaraq bu kitablar yenə də oxuculara yol tapırdı. XX əsrdə isə yaranmış ənənələrə söykənərək Amerika ədəbiyyatı inkişaf edərək, yeni ədəbi-bədii qollar yaradaraq inkişaf etməyə başladı və hal-hazırkı nəhəng Amerika ədəbiyyatını yaratdı.

II FƏSİL

TOMAS VULF YARADICILIĞINDA SUBYEKTİV EPOPEYA JANRININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Zəngin Amerika ədəbiyyatı tarixində elə anlar və qollar var ki, onlar həmişə, mənalıdırlar və xatırlanırlar. Ədəbi- bədii nöqtəyi nəzərdən belə şərəflə anılan anılardan biri XX əsrin əvvəlləridir. Bu əsrdə 1929- cu il ən yadda qalan illərdən biridir. Ədəbi- bədii nöqtəyi nəzərdən bu ili iki böyük yazıçının nəşr olunmuş iki romanı daha da məşurlaşdırmışdır. Sonralar bu romanın hər ikisi də Amerika milli romanının klassik əsərinə çevrildilər. Onlardan biri Ernest Heminqeyin dünya şöhrətinin təsdiq edən “Əlvida silah” – “A Farewell to Arms” –, (əlavə var) ikincisi isə həmin vaxta qədər heç kimə adı belə tanış olmayan, böyük ədəbiyyata yenidən xoşbəxtliklə qədəm qoyan Tomas Vulfun “ Evinə tərəf bax , Mələk” – Look Homeward Angel” – romanı idi.

Bir il sonra Stokholm da Nobel mükafatı alan zaman “Ədəbiyyat qarşısında amerikalıların qorxusu” adlı çıxışında Sinkler Lyuis incəsənəti realist və sosial-tənqidi ideyaları müdafiə edərək, ümidini gələcək gənc nəslin nümayəndələri; Heminqeyinin, Uaylдерin, Passosun, Folknerin, Makyl Qouldun və başqalarının üzərinə qoyaraq onlara inandığını söylədi. Həmin ədibləri bir növ təhlil edərək öz çıxışını Tomas Vulfa yönəldərək onun otuz yaşdan da cavan olduğunu deyərək onun ilk “Evinə tərəf, Mələk” romanını tərifləmiş, onu Amerika klassik romanı və onu qra caamatın həyatı ilə dolu sevinci adlandırmışdır.

Yaradıcılığında öz dəsti xətti olan Tomas Vulfa təsiri olan bir neçə dahi insanlar olmuşdur. Onlardan biri də ilk dəfə Nobel mükafatı almış Amerika yazıçısı Sinkler Lyuis olmuşdur. Sinkler Lyuis ilk baxışdan onun xarakterik xüsusiyyətini tuta bilmişdir. Gənclik həvəsi, dikbaşlıq, tapdalanmış yollarla getməmək, təbii olan hər şeylə maraqlanmaq və bir neçə daha da yaxşı xüsusiyyətlərini görəndə böyük ədib Tomas Vulf haqqında yazırdı:

“He may have a chance to be the greatest American writer ... In fact I don't see why he should not be one of the greatest world writers”.

Sonralar “Evinə tərəf bax, Mələk” romanı Tomas Vulfun həmin vaxt yazdığı dörd romanın birincisi oldu. Onlar aşağıdakılardır: “Zaman və çay haqqında” – “Of Time and the River” – (1936), “Hörümçək və qaya” – “The Web and the Rock” –(1939), “Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” – “You Can't Go Home Again” – (1940).

Amerika ədəbiyyatında atdığı ilk addımlardan sonra Tomas Vulf öz dəsti xətti ilə seçilən bir ədib təsiri bağışlayırdı. Onun ilk yazıları bir qədər yöndəmsiz olsa belə, cilalanmamış bir tapıntıya bənzəyirdi.

Onun kitablarının gözə çarpan əsas cəhətlərdən biri ondan ibarət idi ki, Tomas Vulf sözləri dəniz dalğaları işlədən kimi işlədərdi. Böyük redaktə işindən sonra onun romanları 600-800 səhifə qalırdı. Təsadüfi deyildi ki, Tomas Vulf haqqında yazan tənqidçilər onun qəhrəmanlarını Qulliver və Qaqanturaya bənzədirdilər.

Bu fikirlərimizi onun Bruklində çəkdiyi şəkli də təsdiq edir; uca boylu, enli kürəkli, sıx qara saçlı, nəhəng bir insan. Onu tanıyanlar, onun haqqında yazanlar onu aşağıdakı kimi xatırlayırdılar:

O, yöndəmsiz və səliqəsiz bir adam idi. Gündə on beş saat ayaq üstə soyuducunun və ya taxta qutunun üzərində yazırdı. Tomas Vulf yaradıcılığın bütün əzab əziyyətinə qatlaşaraq düşünür, yaradır hər günə beş- altı min söz yazarmış. Özünü də bu işi ardıcılıqla hər gün edərmiş. Tomas Vulf adətən deyərmiş: “ Yaradıcılıqda vergi olmur, bu həddən artıq əziyyətli bir işdir. Onu yaratmaq üçün gərək bir qədər tərləyəsən” . Tomas Vulf yazıçı üçün əsas xüsusiyyət kimi öz gücünə inamı əsas tuturdu. O, narahat idi. Daima axtarır, oxuyur, düşünür və yaradırdı. Onun yazı masasının üzərində Şekspirin əsərlərinin nimdəş cildi olardı. O, əlyazmalarındakı kimi evdə o baş bu başa addımlayar və Şekspirin pyeslərindən deklamasiyalar deyərdi.

Tomas Vulf həddindən artıq temperamentə malik bir insan idi və həddindən artıq sürətlə işləyirdi. Onun redaktorlarından biri Eduard Esuell onu aşağıdakı kimi xatırlayırdı:

“Sözlər özləri ard-arda axıb tökülürdü. Onun əlyazmalarının hamısı qələmlə yazılırdı, həmişə əlində təmiz qəddənmiş bir neçə karandaş hazır olardı. O, katibəsi ilə işləyəndə son zamanlar ondan əlində təmizlənmiş karandaş olmasını tələb edərmiş. Ağ kağızları qara qələmlə elə sürətlə yazıb polun üstünə atardı ki, katibə onları yığışdırıb çap etməyə macal tapmırdı. O, heç zaman yazmağa söz axtarmazdı. Sözlər elə bil sel kimi axıb gəlir və yox olub gedirdilər. O, sözləri yazıb çətdirməyə üçün bəzən sözlərin birinci və axıncı hərflərini yazardı, buna görə də həmin sözləri ancaq onu anlayanlar bilirdilər”

Bir sözlə ona elə gəlirdiki, onu yaddaşında olan hər bir hadisə ağ kağız üzərində olmalıdır; bax belə şeylərə görə də onun yazıları uzun və bəzən də təkrar olunurdu. Redaktorlar onun yazılarını redaktə edərkən bəzən birdən bütöv bir hissəni kəsib atırdılar. Buna görə də nəşirlərdən həmişə uşaq kimi küsər və onlardan uşaq kimi küsər və şikayətlənərdi. Onun yazılarında hər hansı bir hissəni kəsib götürəndə elə bilirmiş ki, insanın bədənindən bir hissəni kəsib götürürlər.

Hədsiz dərəcədə çox yazılan yazıları səyahətlər əvəz etməyə başladı. Səyahət onun ehtirası və zəif yeri idi. O, səyahəti, qatarı, sürəti, hərəkəti, təbitətin, yerlərin dəyişməsinə, yeni insanların, yeni təəssuratların, yeni əlaqələrin olmasını sevirdi, ancaq yolda olanda belə öz sevimli işi ilə; yazmaqdan heç vaxt ayrılmazdı. O, yolda qalın hesabdarlıq dəfilələrinə yazar, heç vaxt öz sevimli peşəsindən ayrılmazdı.

Tomas Vulfun yaradıcılığının daha bir xarakterik xüsusiyyəti var idi. Bu da ədib Vulfun əsərlərinin həyatiliyi və avtobioqrafikliyi idi. Tədqiqatçıları onun romanlarının əsas obrazlarının həyatda olan prototiplərini əsanlıqla təyin edə bilirlər. Bu ətraf mühitə və orada təsvir olunan obrazlara aiddir. Məlumdur ki,

“Evinə tərəf bax, Mələk” romanının baş qəhrəmanı Oliver Qant obrazı yazıçının öz atasının; Eliza Tomas Vulfun anasının; Corc Uoebber onun son iki romanının baş qəhrəmanı Alina Bernştaynın; Lis Edwards və Maksuell Perkins isə “Skribners” nəşriyyatının redaktorunun həyatda prototipləridirlər. Bernştayn və Perkins gənc ədəbiyyatçının həyatında əsas rol oynamışdır. Onun ədəbiyyatda aldığı addımların tərəfini saxlamışdılar; hətta Tomas Vulfun ədəbiyyatçılarından biri yazırdı; “ Onlar – (yəni Bernştayn və Perkins- Vələdova Nərmin) iki mator kimi Tomas Vulfun ağır yaradıcılığının təyyarəsini yerdən göyə qaldırdılar” .

Vulf özü “avtobioqrafizmə” köklü yaradıcılıq prinsipi kimi baxaraq onun necə qiymətli olduğunu elan etdi. O əmin idi ki, ciddi ədəbiyyatçı hər gördüyü və yaşadığı halları olduğu kimi əksini əsərlərinə köçürməməlidir. Əks təqdirdə hər bir hadisə və mövcudluq incəsənət əsərlərində yazılır və sınaqdan keçərək müəllifin ədib kimi şəxsiyyətini formalaşdırır. Bu hal onun romanlarının əsas qayəsi kimi üst- üstə yığılır, saqaya, dastana, rəvayətə və hekayətə çevrilir və təkcə bir adama Tomas Vulfa aid olmayaraq bütöv yaşlarda olan hər bir Amerikalıya aid olur və tipik bir fiqur kimi özünəməxsus bir obraza çevrilərək öz aləmini, mikrokosmosunu yaradır. Bu halı bir çox ədəbiyyatşünaslar subyektiv epopeya janrı adlandırırlar.

Bütün bunlarla yanaşı yazıçı Tomas Vulf böyük kainatı özünün gördüyü kimi başa düşür və anlayırdı. O, öz ilk üç cildlik əsərlərini “Mələk” yaranana qədər həmin dövrdə yaratmışdır. Həmin dövr isə Amerika ədəbiyyatında avtobioqrafik subyektiv epopeya janrı və ya realist Amerika ədəbiyyatı adlanır.

Tomas Vulf “ Həyatım haqqında bəzi şeylər” xatirəsində avtobioqrafik qeydlər apararaq özünün doğulub boya başa çatdığı Əşvilli təsvir edir, özünün gələcək arzularından, xəyallarından danışıq:

“ Mənə elə gəlir ki, bioqrafik məlumatlar - mən nə vaxt və harada doğulmuşam, təhsil almışam və bu cür şeylər bu kitabın nəşirlərində var, ona görə də onlardan burada bəhs eləməyəcəyəm. Barəmdə adamların bildiyi hər şeyin

mənə dəxli var, buna görə də, yəqin ki, həyatım haqqında bəzi şeylər danışmağı sınaqdan keçirsəm, daha yaxşı olar.

Otuz beş yaşım var, özümün çətin ki saymaq istəyəcəyim neçə milyonlarla – məhz nə qədər olduğunu bilmirəm, amma fikirləşirəm, hər hansı yaşdımdan geri qalmaram – söz yazsam da, həmin sözlərin ən çoxu ondabirini çap etdirmişəm. Bununla belə, tənqidçilər deyirlər ki, həddən artıq yazıram – onların haqlı olmadıqlarını da deyə bilmərəm. Amma mənə elə gəlir ki, yazıçı olmaq arzusu qəlbimdə çoxdan yaşayırmış – doğrudan da, əllərim gicişirdi, çünki mən kağızları qaralamağa başlayanda hələ on dörd yaşım tamam olmamışdı – iyirmi altı yaşınacan öz niyyətim barədə ciddi söz açə biləcəyimi boynuma almağa cəsarət eləmədim. Həmin vaxtəcan bir neçə pyesciyəz yazmışdım, quruluşçu tapmağa ümid eləsəm də, düşünürəm ki, öz gücümə dramaturq olmaq və bununla çörəkpulu qazanmaqla bağlı qəti qərarım barədə də ailəmə xəbər verəcəək qədər inanırdım. Hər halda, bəxtim gətirdi.

Yalnız iyirmi altı yaşında iki-üç il sərf eləyəcəyim kitabı yazmağa başladım. Həmin vaxt Nyu York Universitetinin Vaşinqton-skver kollecində ingilis dilindən dərs deyirdim. Amma mənə elə gəlir ki, onda da öz taleyimi yazıçılıqda tapdığıma və gələcəkdə yazmaqla məşğul olacağıma bütün aydınlığı ilə əmin deyildim. Əlbəttə, kitabım üçün nəşir və oxucular tapmağı arzulayırdım, amma bu, doğrudan da, yalnız arzu – mənə yaradıcılıq dövründə kömək eləyən bir cür sərxoşedici illüziya idi. Bununla belə, düzünü deyə bilərəm: kitabı ona görə yazdım ki, onu yazmaya bilmədim və yazıldıqdan sonra o iri kağız yığınınu ayıldıcı gerçəkliyin soyuq boz işığında görəndə çox qorxdum və təəccüblə fikirləşdim, bu nə idi başıma gəldi, həyatımın iki-üç ilini bu nəhəngə sərf eləmək məcburiyyətində qoyan və kitabım üçün nəşir və oxucu tapmaq kimi aldadıcı ümidi beynimə yeridən ağıl qarışması nədir? Elə ilk nəşir tezliklə mənim bəd öncə duyumumu təsdiqlədi.

Əlyazmanı oxudu, çox tezliklə onun həddən artıq uzun, həddən artıq avtobioqrafik, həddən artıq qeyri-peşəkar olduğu və öz ziyanına, riskə getməyə

dəydiyinə görə çap elədiyi digər kitablara həddən artıq oxşadığı barədə çox qısa qeydlə geri göndərdi. Deyəsən, bu, hər şeyə son qoydu və hazır kitabımla bağlı şəxsi, ən pis qorxularımı möhkəmləndirdi. Belə ruhi vəziyyətdə də Avropaya çıxıb getdim və kitabımı, demək olar, untdum. Amma heç yarım il də keçmədi ki, başqa bir nəşir əlyazmanı oxuyub qəbul elədi.

Amerikaya qayıtdım, universitetdə dərs deyir, 1929-cu ilin oktyabrında, iyirmi doqquz yaşım tamam olandan bir neçə həftə sonra nəşr olunacaq kitabın düzəlişləri üzərində işləyirdim. «İlk çətinliklər»ə gələndə isə taleyim gətirdi. Elə ilk yazdığım, həm də belə böyük kitabım həmin kitabı oxuyan ilk nəşirlərdən biri tərəfindən qəbul edildi və çap olundu, başa düşürəm ki, bu, nadir təsadüf idi. Bununla belə, mənim də çətinliklərim vardı və o çətinlikləri cəsarətli sözlərlə aradan qaldırmaq lazım gəlirdi, amma yazıçılıq barədə danışsaq, həmin çətinliklərin çoxunu özüm özümə yaradırdım. Həmişə tənbelliklə - daha dəqiq desəm, ətrafımdakı həyata acgöz və daim artan maraqla o həyata dalmaq və ensiklopedik dəqiqliklə öyrənmək istəyi ilə səyahət eləmək, həm üzmək, həm bu vaxtaca görmədiyim yerləri, şeyləri və yeni adamları görmək arzusuyla mübarizə aparmalı olurdum. Məclisləri sevirəm, yeyib-içməyi, beysbola getməyi və vaxtımı yaxşı keçirməyi sevirəm. Üstəlik, şübhəyə - hər şeyi düzgün elədiyimə inam çatışmazlığına, işdə rast gələn çoxlu çətinliklərə qarşı mübarizə aparmalıyam. Peşənin metodları və incəliklər ilə bağlı biliklərim hələ çox qeyri-mükəmməldir. İnanıram və ümid edirəm ki, daim onun və yazıçı kimi öz imkanlarım barədə yeni-yeni şeylər öyrənəcəyəm, amma bunu çox asta-asta, bitib-tükənməyən səhvlər, yanılmalar və əbəs vaxt itkisi hesabına öyrənəcəyəm. Həmişə həddən artıq çox iş görürəm; bir neçə min söz ayırmaq və kitabımı tərtib eləmək üçün milyonlarla söz yazıram.

Görünür, bu, yaradıcılıq xüsusiyyətimin başlanğıcıdır: o məhsulun coşqun axınından gerçəkləşməlidir və çox düzgünlüklə, dəqiqliklə və qənaətlə, bu qədər zəhmət, vaxt və material sərf eləmədən nəticə qazanmaq üçün həmin qüvvəni nəzarətdə saxlamağı və istiqamətləndirməyi tədricən öyrənməyə ümid bəsləsəm

də, mənə, iş üslubum həmişə mahiyyətə təsvirə cəhd göstərdiyimə tamamilə oxşar olaraq qalacaq və hələlik hər şey üstümə məhz belə töküləcək.

Amerika həyatının yazıçılığa – yəni yazıçı peşəsinə həmişə çox sirli, romantik və vərmiş elədiyimiz həyat tərzindən, alışdığımız aləmdən və əhatədən çox uzaq münasibət bəslənilən təbəqəsindən çıxmışam. Bu səbəbdən, artıq dediyim kimi, iyirmi altı yaşınacan, hətta ağıma gətirə bilməzdim ki, yazıçı olacağam, gümanım təcrübədə kitabımın nəşri ilə təsdiqlənəndə, az qala, otuz yaşım tamam olmuşdu. Ola bilsin, elə bu səbəbdən - həm də xatırladığım başqa səbəblərə görə mənə belə böyük tənbellik və insan nəslinin nümayəndələrinə xas, yəqin, görməli olacağım şeyi, qaça bilməyəcəyim və onsuz həyatımın mənasızlaşacağı işi təxirə salmaq və mümkün qədər uzun müddət yayınmaq xüsusiyyəti - həm aydın istiqamət hissi və çox vaxt çox zəif hədəf hissi var. Bütün bu səbəblər üzündən inkişafım çox ləng oldu. Amma bəzən mənə elə gəlir ki, bütün bu aşkar çətinliklər müəyyən üstünlüklər də yarada bilər. Təbiətimə görə kifayət qədər tənbel olduğuma inamım, həyata və yeni duyğulara acgöz marağımın irəlidə görəcəyim işə qarışmasına izin verəcəyini dərk eləməyim və həmin işin həddən artıq ağır və çətin olması təkcə gərgin səylər və diqqət yox, həm də bir müddət mənəvi təcrid tələb eləyir, bir halda ki iş başlanıb, insan özünü bütövlükdə ona sərf eləməlidir, bitirənəcən gecə-gündüz onun sərəncamında olmalıdır – bunu dərk eləmək müəyyən vicdan əzabı ilə birlikdə məni işdən üz döndərməməyə, onunla üz bəüz gəlmək üçün cəhd göstərməyə, bir halda ki işə başlayıb, o işi mümkün qədər yaxşı görməyə təhrik eləyir. Bu vaxtacan yazdıqlarımın çoxunu avtobioqrafik əsərlər adlandırırlar.

Qısa sözümdə bu çox mübahisəli və çoxmənalı təyini müzakirə eləyə bilmərəm və buna çalışmayacağam. Ancaq onu deyə bilərəm ki, mənə elə gəlir, bu və ya digər mənada hər cür yaradıcılıq aktı avtobioqrafikdir. Birinci kitabını yazan gənc materialdan səmimi düzgünlüklə istifadə eləməyə üstünlük verir, amma artıq dediyim kimi, xeyli xoşagəlməzlilər və anlaşılmazlıqlar çoxlarının dediyi kimi, mənim həddən artıq avtobioqrafik ola bilməməyimdən törəyə bilər. Hər halda,

ümidvaram ki, bundan sonra həyat təcrübəmin materiallarından çox böyük fantaziya sərbəstliyi və plastik təxəyyül gücüylə istifadə eləyəcəyəm. İşin özünün təcrübəsinə gələndə isə bunu gördüm: gerçəkliyin və canlı ünsiyyətin səni ətraf aləmlə təmaslardan məhrum eləmək əvəzinə, onun qavrayışını həddən artıq gücləndirir və zənginləşdirir. Düzünü desəm, sənətkarın həyatında başlıca şey işinin mahiyyətidir, onun ən dərin biliyi, ən yaxşı qüvvəsi, ən səmimi vətəndaşlıq duyğusu da dinamo-maşının elektrik impulslarının güclü axını və döyüntüsü kimi işinə hopur.

Onunla razıyam ki, insanın iyirmi yaşında eqosentrik dünyagörüşü olur, həyat barədə, əsasən, həyatın ona necə təsir elədiyi və öz fərdiyyətində necə əks olunması əsasında mühakimə yürüdür. Həm də mənə elə gəlir ki, diqqətini bu şəxsi bilavasitə təcrübə və maraqlar üzərində cəmləşdirmək onun erkən əsərlərində üzə çıxır. Amma təcrübəmə əsasən bu nəticəyə gələ bilərəm ki, o böyüyəndə həyatın özü naminə ətrafındakı həyatla daha artıq maraqlanmağa başlayır. Onun maraqları, şəxsiyyətinin macəra və yaşantıları, bütün bəşəriyyətin həyatıyla əlaqələri sayəsində özündən ötrü maraqlı olur.

Bunun nəticəsində də vətəndaş duyğuları, baş verənləri anlamaq və başqa adamların, bütövlükdə bəşəriyyətin taleyinə diqqətlə yanaşmaq qabiliyyəti həddən artıq zənginləşir və dərinləşir. Ümidvaram ki, məndə indi bu baş verir. Hər halda, mən işləyirəm. 1935”

Əsrin həmyaşıdı böyük Amerika yazıçısı Tomas Klayton Vulf – Thomas Clayton Wolfe – 1900 – cu ilə oktyabr ayının 3 - də Şimali Karolina Ştatının kiçik Əşvill – Asheville –, şəhərciyində anadan olmuşdur. O, XX əsr Amerika romanının ən görkəmli nümayəndələrindən biri olmuşdur.

Tomas Vulf dörd böyük roman, çoxlu hekayə və dram əsərlərinin də müəllifidir. O, avtobioqrafik yazılarla, impressonistik, orijinal poetik nəsrə məharətlə biri-birinə qarışdıraraq əsərlər yazırdı. Onun əsərləri 1920-ci ilə qədər çap olunaraq canlı Amerika mədəniyyətini təmsil edərək, onu öz süzgəcindən

keçirir, böyük analitik prespektiv əmələ gətirirdi. Buna görə də Tomas Vulf həm öz yaşadığı dövrdə və ondan sonra da çox məhşur idi.

Onun ölümündən sonra onun müasiri Uilyam Folkner yazırdı:

Şimali Karolinanın kiçik Əşvill şəhərciyində doğulan Tom ailənin səkkizinci uşağı idi. Atası Uilyam Vulf (1851-1922), anası Juliya Elizabet Uestal (1860-1945). Onun bacısı Lesli E. Vulf (1885-1886) uşaq ikən dünyasını dəyişdi. Qardaşı Benjamin Harrison Vulf 26 yaş yaşadı, digər qardaşı Fredrik Uilliam Vulf isə 86 yaş yaşadı.

Vulflar ailəsi Vuudfin küçəsində Tomun anadan olduğu evdə yaşayırdılar. Onun atası qəbirstanlıqda daş yonan usta idi. Onun anası isə özgə evində yaşayb pulla mənzil və yeməkdən istifadə edən kirayəşinlərə qulluq şöbəsinə işə götürülmüşdü, Vulfun anası orada çox fəal olur və çoxlu daşınmaz əmlaka malik olur.

1904-cü ildə St. Louis-də internat məktəbi açır. Ailə St. Louis-də yaşayarkən 12 yaşlı Qrouvə qarın yatalağından dünyasını dəyişir.

1906-cı ildə Culia Vulf Əşvilldə 48 Sprus Streetdə “Old Kentucky Home” adlı pansion alır və həmin malikanə də kiçik oğlu Tomas Vulf ilə bir neçə il orada yaşayır.

Tomas Vulf 1916-cı il kollecə oxumağa gedənə qədər Sprus Striitdə yaşayır. Hal-hazırda həmin bina “Thomas Wolfe memorial” kimi fəaliyyət göstərir. Tomas Vulf qardaşı Ben ilə çox yaxın idi və onun 26 yaşında ölümü ona möhkəm təsir edir və Vulf onun ölümünü xronika şəklində “Evinə tərəf bax, Mələk” əsərində geniş təsvir edib. Cülya Vulf isə çoxlu tərənəm əmlak alır və onları sonralar satır və beləliklə, uğurlu alverçiyə çevrilir. Bu hadisə haqqında hər kəs – UNC Wilmngton Library – də saxlanan tarixi materiallardan əlavə məlumat ala bilərlər.

Tomas Vulf 15 yaşında olarkən Çəpil Hil – Chapel Hill – də University of

North Carolina (UNC) – da oxuyarkən bir sıra dərnek və cəmiyyətin üzvü olub, onlardan “The Dialectic Society” , “ Pi Kappa Phi Fraternity” cəmiyyətlərinin adlarını çəkmək olar. O, həmişə fəxrlə bir gün gələcək onun portretinin həmin yerlərdən asılacağını deyərmiş. Həqiqətəndə 2009-cu ildə qubernator Zebulon Vance – Zebulon Vince – nin adını daşıyan və bugün də fəaliyyət göstərən zalda doğrudanda Tomas Vulfun portreti asılıb.

1919-cu ildə o, görkəmli dramaturq olacağına böyük ümid bəsləyərək onu dramaturgiya şöbəsinə dəyişirlər. Həmin hadisələr 1974-cü ildə “ Ayer Publishing” nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuş “ Thomas Wolfe: The Critical – Reception” kitabında daha ətraflı bəhs olunur. Tomas Vulf dramaturqlar kursuna dəyişildikdən sonra onun “ The Return of Buck Gavin” adlı bir səhnəlik dramı səhnələşdirilir. Həmin dram əsərində yenidən yaradılmış “Carolina Playmakers” və onun “ Fredrik Koçun “ – “Frederik Koch’s – dramaturqlar sinfindən olan sinif yoldaşları tərəfindən səhnələşdirilir vəv Tomas Vulfun özü də baş rolda çıxış edir. Sonra o, UNC- nin tələbə qəzeti “ The Daily Tar Hell” i nəşr etdirir və orada çap olunmuş “The Crisis in Industry” əsəsinə görə layiqli fəlsəfi priz alır. Onun başqa bir dram əsəri “ Üçüncü gecə” – “The Third Night” – 1919- cu ildə Playmeykəzlər tərəfindən tamaşaya qoyuldu və Tomas Vulfun portreti – “ The Golden Fleece” – cəmiyyətinin otağından 2009- cu ildə asıldı.

Tomas Vulf 1920-ci ildə “ UNC” – Universitetini B, A dərəcəsi ilə bitirdi. Həmin ilin sentyabr ayında Harvard Universitetinin aspiranturasına – “ The Graduate School for Art and Sciences at Harvard University” – qəbul olunur və orada Corc Piyers Bakerin – George Pierce Baker – in sinfində dram yazmağın sirlərini öyrənir. Onun “ Dağlar” – “The Mountains” – əsərinin Bakersin 47-ci studiyasında iki növ tamaşa versiyası bu gün də qalmaqdadır. Həmin versiyalar 1921 – ci ildə Harvarddan magistrlik dərəcəsi aldı. Həmin ilin iyun ayında onun atası Əşvilldə dünyasını dəyişdi. Bu hadisə ona və onun yaradıcılığına bərk təsir etdi.

Tomas Vulf Bakerin sinfində daha bir il də təhsil aldı və 1923- cü ilin mayında

Bakerin 47-ci studiyasında “ Bizim şəhərə xoş gəlmisiniz” – “Welcome to Our City” adlı on bir pərdəlik dramı tamaşaya qoyuldu. Tomas Vulf 1923- cü ildə noyabr ayında yenidən Nyu- York şəhərinə qayıtdı və öz dramlarını Brodveydə satıb – UNC – fondu yaratmağa çalışdı. Fevral 1924- cü ildə O, Nyu-York Universitetində ingilis dilini tədris etməyə başladı və fasilələrlə yeddi ilə qədər orada dərs dedi.

Tomas Vulf dram əsərlərinin heç birini həddindən artıq həcminə görə üç il müddətinə sata bilmədi. Beləliklə, –The Theatre Guild – az qala onun “ Bizim şəhərə xoş gəlmisiniz” pyesini səhnələşdirəcəkdi. Sonda ondan imtina etdi və Tomas Vulf da öz yazı üslubunun səhnədənsə belletristikaya, yəni nəsrə yazılan bədii ədəbiyyata, romanlara, hekayələrə daha uyğun olduğuna inandı və 1924-cü ildən səyahətə çıxaraq yazmağa davam etdi, İngiltərədən Fransaya, İtaliyadan İsveçrəyə səyahət etdi.

Tomas Vulf 1925-ci ildə səyahətdən geri dönərkən Alina Bernştaynlə - Aline Bernshtein (1882-1955), Gild teatrının baş dizayneri ilə görüşür. Alina ondan 18 yaş böyük idi. Bernştayn çiçəklənən bir birja alverçisi ilə evli idi, onların həmin izdivaclarından iki övladları da var idi. Həmin ilin oktyabrında onlar sevişirlər və bu sevgi macərası düz beş il davam edir. Onların bu əlaqəsi çox şiddətli və bəzən də dava-dalaşlı olmasına baxmayaraq, Alina Tomas Vulfə güclü təsir edir, ruhlandırır və onun yazılarını kapitallaşdırırdı.

Bütün bu xidmətlər Vulf tərəfindən cavabsız qalmayıb. Vulf dünya şöhrətli əsərini bu qadına ithaf edib. Məktublarında, əsərlərində bu qadının göstərdiyi köməyi dəfələrlə vurğulayıb. Bəlkə də ona görə ki, Tomas Vulf tez, vaxtsız öləcəyini bilən yazıçı idi. Bunu onun məktublarını, esselərini, romanlarını oxuyan hissiyyatlı oxucular hiss edə bilər.

Vulf böyük ailənin yeddinci uşağı idi. Atasının bərk içməyi, evdəki dava- dalaş hələ uşaq vaxtından Vulfun hissiyyatlı olmasını şərtləndirmişdi. O, artıq uşaqlıq zamanında yazıçıya lazım olan zədəni öz ailəsindən almışdı. Atasının hədsiz

içməyi, dava-dalaş, bitməyən söz-söhbətlər Vulfa ağır təsir edirdi. Vulf bu dava-dalaşlardan bezərək, öz valideynlərindən küsərək meylini böyük qardaşı Benaya salmışdı. Vulf qardaşını hədsiz dərəcədə sevirdi. Lakin bu sevgi uzun çəkmədi. 1918-ci ilin oktyabr ayında Vulfun böyük qardaşı öldü. Vulf bu ölümdən bərk sarsıldı. Qardaşının ölümü ömrünün sonuna qədər Vulfu ağrıtdı.

Ümumiyyətlə, oktyabr ayının Vulfun həyatında çox önəmli yeri var. Biz onun həyatını oxuyanda oktyabr ayında baş vermiş hadisələrlə tez-tez rastlaşırıq.

Vulf 1900-cü ildə oktyabr ayında anadan olmuşdu. Dünya şöhrətli əsərini 1926 – cı ildə, 26 yaşında, oktyabr ayında yazmağa başlamışdı. Təəssüf ki, onun şah əsəri hələ də Azərbaycan dilinə tərcümə olunmayıb. O, öz şedevrini yazmağa başlayanda artıq öz qoruyucu və xilaskar mələyini tapmışdı.

Yəhudi əsilli qadın, Alina Bernştayn Vulfun həyatında çox önəmli rol oynadı. Bu qadın Vulfun bir yazıçı kimi tanınmasında göstərdiyi xidmətdən əlavə, ən çətin anlarda ona maddi yardım göstərirdi. İndi ədəbiyyat aləmi belə bir qadının nə vaxtsa mövcud olmasını onun ədəbiyyata göstərdiyi xidmətin sayəsində bilir. Əks halda Alina Bernştayn milyonlarla qadın kimi səssizcə, izsiz-tozsuz bu dünyadan köçüb gedərdi.

Tomas Vulf ömrünün sonuna qədər öz nəhəng gövdəsindən, uca boyundan utandı. O, çox vaxt ayaq üstə yazırdı. Yazı masası əvəzinə isə soyuducudan istifadə edirdi. Qarşısına çıxan , onunla uşaqların çoxu Vulfa nəhəng gövdəsinə görə həmən bir ləqəb yapışdırırdı. Vulf bu ləqəblərdən hədsiz utanırdı. Bu nəhəg adam həm də çox utancaq və çəkingən idi. Tez-tez pərt olurdu. Onun haqqında yazılmış hər bir tənqidi məqalə, tənqidi söz Vulfa ağır təsir edirdi. Vulfu əsasən hədsiz dərəcədə avtobioqrafik yazıçı olmaqda tənqid edirdilər.

Tənqidçilərin fikrincə, Vulf həyat materiallarını ədəbi nümunəyə çevirə bilmirdi. Bəziləri isə onun əsərlərini adi səfər qeydləri adlandırırdı. Vulf isə deyirdi: “İstənilən ciddi ədəbiyyat nümunəsi avtobioqrafikdir. Mən “ Qulliverin səyahəti”ndən daha avtobioqrafik əsər tanımıram.

Vulf qatarı çox sevirdi. Onun qələmindən çıxan hər şey, danışdığı bütün əhvalatlar ədəbiyyat idi. Vulf hətta olduğu şəhərlərdə küçə qadınlarının davranışlarındakı fərqi də ədəbiyyata çevirməyi bacarırdı: “ Fransız qadınları bu işi pula görə etdiklərini müştəriyə xatırladır. Amerika qadınları üçün vaxt çox önəmlidir. Onlar müştəriyə vaxtın keçdiyini tez-tez xatırladır. Vena qadınları isə qısa zaman kəsiyində öz müştərilərini sevməyi bacarırlar”. Ümumiyyətlə, Vulf Vena şəhərini çox sevirdi. Venalıları isə “yaşamağı bacaran adamlar” adlandırmışdı.

Müasirləri Vulfu dağınıq, səliqəsiz bir adam kimi xatırlayırlar. Onun dostları Tomas Vulfun yaşadığı məkanları təxminən eyni cür təsvir edirlər. Hər tərəf toz içində. Mətbəx daima kirli. Hər tərəfdə kağız. Hər tərəfdə kitab. Xüsusən, Tomas Vulf yazanda özünü lap itirirmiş. O, danışanda hər şeyi unudur, hərəkətlərinə nəzarət edə bilmirdi. Dostlarından biri xatırlayır:

“Vulf o qədər həvəslə danışdı ki, onun siqaretinin külü mənim stəkanımın içinə düşdü. Lakin Vulf bunu hiss etmədi...”

Vulf vəhşi kimi içir , vəhşi kimi oxuyur, səyahət edirdi. “ Mən səyahət edəndə özümü tapıram. Hər bir kəs ö ölkəsini tanımaq istəyirsə , ölkəsinə kənardan baxmalıdır.” O, tez öləcəyini bilirdi .Ona görə də gördüyü hər şeyi, xatirələrini yazmaq istəyirdi. Buna baxmayaraq Vulf cəmi dörd roman , təxminən qırx hekayə yazmışdı. Bu romanlardan ikisi Vulfun ölümündən sonra dərc olundu. O, çox sürətlə yazırdı. O, hər şeyi yazmağa cəhd edirdi. O deyirdi:

“ Mənim gördüklərim, yüz il yazmaq üçün bəs edər.”

Vulf ixtisarlara urək ağrısı ilə qarşılayırdı. Dövrünün məşhur naşiri, Vulfun bir yazıçı kimi tanınmasında böyük rol oynamış Perkinslə məhz ixtisarlara görə aralarında tez-tez dava-dalaş, söz-söhbət olurdu.

Perkins rus yazıçılarının yoxdan bir rus ədəbiyyatı yaratmasını, rus xalqının təşəkkül tapmasında rus ədəbiyyatının necə böyük rol oynadığını çox gözəl başa düşürdü. Mənə görə, Perkins Amerikanın ən böyük şəxsiyyətlərindən

biridir. O, nə etdiyini gözəl bilirdi. Perkins öz dövrünün nəbzini tuta bilirdi. Amerika ədəbiyyatını yaratmağı qarşısına məqsəd qoymuş Perkins üçün Tomas əsl cəngavər idi. Hərçənd bu iki şəxsin münasibəti hər zaman yaxşı olmayıb. İxtisarlara bu iki şəxsin dil tapmasında əngəl törədirdi. Vulf çox yazırdı. Perkins ona müəyyən yerləri ixtisar etməyi tövsiyyə edirdi. Vulf bu tövsiyələri çox çətinliklə yerinə yetirirdi. Əvəzində Vulf bir günə yenə də böyük əlyazmalarla nəşriyyata qayıdırdı. Vulf sürətlə yazırdı. O, vərəqləri nömrələmirdi. Onun əlyazmalarını ardıcıl düzmək əzablı bir iş idi. Təsadüfi deyil ki, Heminquey Vulf haqqında deyirdi:

“ Mən Tomas Vulf deyiləm. Mənim üçün hər bir sözün dəyəri, mənası var... ”

Heminqueydən fərqli olaraq Folkner Tomas Vulfu bir yazıçı olaraq çox yüksək qiymətləndirirdi. Folknerin fikrincə , Vulf mümkün olmayanı ifadə etməyə cəhd göstərirdi.

Həqiqətdə Vulf öz yaradıcılığında Amerika ədəbiyyatını, özudə Mark Tvenlə, Uolt Uitmenlə başlayan Amerika ədəbiyyatının sərhədlərini genişləndirmək istəyirdi. O deyirdi: “ Fransız , alman yazçısının işi asandır. Onlar öz bellərini böyük ənənəyə söykəyiblər. Biz isə hər şeydən əvvəl Amerikanın necə bir ölkə olduğunu Amerika vətəndaşlarına çatdırmalıyıq... ”

Tomas Mann, Herman Hesse kimi böyük yazıçılar Vulfun yaradıcılığına yüksək qiymət veriblər. Vulf isə sağlığında xeyli tənqidlərə tuş gəlmişdi.

Öz ölümünün yaxınlaşmasını duyan Tomas Vulf bir nəfəsə bütün həyatını ədəbiyyata çevirmək istəyirdi. O, daha çox yaddaşlarda qalmağa çalışırdı. Əslində yazıçılıq bir ömürdə bir neçə ömür yaşamaq cəhdidir. Vulf deyirdi:

“ Mən öz tənbəlliyimlə mübarizə aparıram. Mən yazmaqdan əlavə həm də içməli, çoxlu yeməli, çoxlu oxumalı və gəzməliyəm... ”.

Vulf bərk içir vəhşi kimi oxuyurdu. O, artıq bütün böyük əsərləri oxuya bilməyəcəyini anlamışdı. Buna görə böyük əzab çəkirdi. Ustəlik Vulf bəzən doğru yolda olduğuna şübhə edirdi. Bu şübhələrə zaman-zaman qalib gəlmək üçün Vulf həddən ziyadə enerji sərf etməli olurdu. Vulf yaşamağı, əylənməyi, gəzməyi, içkini çox sevirdi.

Tomas Vulf 1926 - cı ildə Avropadan qayıdaraq yayda – “O Lost”- avtobioqrafik romanının ilk variantını yazır. Bu nəql onun “Evə tərəf dön, Mələk” əsərində əbədiləşdirilmişdir. Onun bu əsərində Əşvilldə əhatəsində olan insanların və anasının Spruce street də internat məktəbində olan dostlarından bəhs olunur. Bu kitabda – Altamont – şəhərinin adını dəyişərək , internat evi – “Dixieland” – adlandırır. Bütün bu təsvirlərdə onun familiyası Qant -“Gant”- adlandırıldı və müəllif Tomas Vulf özünü Yucin –“Eugeue”- adlandırıldı , onun atası Oliver və anası Eliza kimi təsvir olundu. Orijinal əlyazması –“ O Lost”- əsərinin 1100 səhifə (333,000 söz) uzunluğunda , ədatən daha eksperimental üslubda “Evinə tərəf dön, Mələk” əsərinin son variant kimi qəbul olundu və Skribə nəşriyyatı onu qəbul etdi. Məşhur Maksvel Perkins –“Maxvell Perkins”- Ernest Heminquey, F. Skott Fiscerald və bir sıra başqa müəlliflərlə işləmişdir. O, kitabın əsas məqsədini Yucin surətinin üzərinə cəmləşdirərək Tomas Vulfun tərəfini saxlamışdır. Tomas Vulf əvvəllər Perkinsə onun əsərini yaxşı redaktə etdiyinə görə ona təşəkkürünü bildirmiş, sonralar isə öz mövqeyindən bir qədər çəkinmişdir.

Belə deyirdilər ki, Tomas Vulf Perkins şəxsiyyəti ilə özünə mənəvi ata tapmışdır. Burada qeyd etmək lazımdır ki, Perkinsin beş qızı var idi , onun oğlu yox idi. Perkins də Tomas Vulfu ögey oğul kimi qəbul etmişdir.

“ O Lost” romanı müəllif Bernşteynə həsr etmişdir. Həmin roman 1929 - cu ildə fond bazarının çökməsindən –stock market crash- 11 gün əvvəl çap olunmuşdur. Bütün bunlardan az sonra Tomas Vulf Avropaya döndü və Bernşteynlə olan bütün əlaqələrini kəsdi. Burada qeyd etmək lazımdır Brukoli Məssyu – “Bruccolli Matther”- 2004 - cü ildə Maksvel Perkins oğlanlarının

nəşriyyatında F. Skott Fitzgerald , Ernest Hemingway , Tomas Vulf və onların nəşirləri adlı məktublarında bütün bunları qeyd etmişdir. Həm də bu deyilənlər Kolumbia , Cənubi Karolina universitetlərinin nəşriyyatlarında da çap olunmuşdur.

Bu roman Əşvilli kökündən silkələdi , çünki , 200- ə qədər yerli və tanış surətləri təsvir etmişdir. İnsanlar ona görə dəhşətə gəlirdi ki, o(,- yəni Tomas Vulf V.N.) 8 il idi ki, Əşvilldən getməsinə baxmayaraq , o bütün Avropaya səyahəti zamanı həmin surətləri unutmamışdır. Tomas Vulf Guggenheim mükafatının pulu ilə Avropaya səyahət etmişdir.

Burada qeyd etmək yerinə düşər ki, “Evinə tərəf bax, Mələk” əsəri Birləşmiş Krallıqda və Almaniyada bestseller (bestseller- ən çox satılan) roman olmuşdur. Bu işlərə onun ailə üzvləri çox təəccüblənmişdirlər, çünki, onları təsvir edərkən hər şeyi olduğu kimi ədəbiləşdirə bilmişdir. Tomas Vulfun bacısı Maybl sonralar çap etdirdiyi “Onun bacısı Tom Vulfu yaxşı tanıyırdı” əsərində bu hadisələri ətraflı və geniş şəkildə nəşr etdirmişdir. (23, s.15)

Tomas Vulf dörd il Bruklində yaşamış və yaratmışdır. O, Skribnə nəşriyyatının qəbul etdiyi “Oktyabr yarmarkası” əsərini bir çox cildə nəşr etməyinə baxmayaraq, onu başqa nəşriyyat : Marsel Prust nəşriyyatı qısaltaraq “İtirilmiş zamanın axtarışında” adı ilə çap etdirmişdir. Sonralar Perkins həmin kitabları birləşdirərək “Zaman və çay haqqında” – “Of Time and The River” - əsəri kimi çap etdirdi və “Evinə tərəf bax , Mələk” romanı kimi o da ticari nöqtəyi nəzərdən çox əlverişli olmuşdur. Hətta həmin romandan da çox nüsxədə satılmışdır. Bütün bunlara görə bu dəfə Əşvill insanları heyrətlənməmişdir , çünki, onların çoxu bu romanda təsvir olunmamışdılar. Romanın surətlərindən biri olan Ester Cək Berşteyn surətinin əksi prototipi kimi verilmiş, Maksim Liber isə əsərdə onun ədəbi agenti kimi təsvir olunmuşdur.

Perkinsin Tomas Vulfun əsərlərini qəddarcasına redaktə edib, nəşr etdiyinə görə ona Skribnə nəşriyyatını tərk edib, Harper Brosla müqavilə bağlamasına

rəvac verdi. Başqaları onun məşurlaşmasının səbəblərini Perkinsin hesabına baş verməsi ilə əlaqələndirmələrinə görə olduğunu söyləmələrinə əsasən baş verdiyini yazırdılar. Bernard Devoto isə “Zaman və çay haqqında” hekayəsini – “A Novel for Saturday Review” məcmuəsinə şərh verərək yazırdı ki, Tomas Vulfun “Evinə tərəf bax, Mələk” əsəri elə hala salınıb ki, elə bil həmin əsəri Perkins özü yazıb. Bəlkədə Tomas Vulf buna görə də Skribnə ilə əlaqəni kəsmişdir.

Tomas Vulf Avropada çox vaxt keçirmişdi və Almaniyada xüsusi hörmətə malik idi. Onun Almaniyada çoxlu dostları var idi. 1936 – cı ildə Tomas Vulf cühtlərin (yevreylərin) Almaniyada necə diskriminasiyaya məruz qaldığını öz gözləri ilə görmüş və şahidi olmuşdur. Bütün bunlar onu çox narahat etmiş və Almaniya haqqında olan siyasi düşüncələrini köklü dəyişdirmişdir. Tomas Vulf Amerikaya döndükdən sonra isə öz müşahidələri əsasında – “ The New Republic” məcmuəsinə də - “I Have a Thing to Tell You” interviyusunu çap etdirir. Həmin interviyusuna görə Tomas Vulfun kitabları Almaniyada qadağan olunur və ona Almaniyaya gəlməsinə (səyahət etməsinə) icazə verilmir. Onun 1937 – ci ildə - “ Chickamanga” adlı kiçik hekayəsi Amerikada Vətəndaş Müharibəsi – US Civil War – zamanı eyni adla səhnədə oynanılmışdır. Tomas Vulf 1937 – ci ilin yayında ilk kitabı nəşr olunandan sonra birinci dəfə doğma Əşvillə qayıdır.

Yeni nəşri Edvard Əsvill – “Edward Aswell” - bir million sözdən ibarət əlyazmasını qəbul etdikdən sonra Tomas Vulf Nyu- Yorku tərk edərək, Qərbə səyahətə çıxdı. O, yol üstündə dayandı və Pödyu – “ Purdue” - Universitetində oldu və orada bir neçə leksiya oxudu. Həmin leksiyasının adı “Yazmaq və yaşamaq” idi. O, Qərbdə heç zaman olmamışdı deyə həmin yerlər ona ciddi təsir etdi və sonralar Vulf özünün yazdığı avtobioqrafik əsərlərinə daha ciddi və böyük əhəmiyyət verərək gördüklərini öz avtobioqrafik əsərlərinə əlavə etdi. Bu vaxta qədər Tomas Vulf gördüklərini və ailəsinin üzvlərini təsvir edirdi lakin bu andan sonra o , qlobal perspektivlərdən də yazmağa başladı. Bədbəxtçilikdən iyul ayında o, xəstələndi, vərəm xəstəliyinə tutuldu və özünün Şimala Sietl şəhərinə səyahəti zamanı üç həftə orada xəstəxanada yatmalı oldu. Onun bacısı Maybl

Tomas Vulfun Vaşinqton DC də olan internat məktəbini bağladı və Sietl şəhərinə gələrək qardaşının qayğısına qalmağa başladı. Ağır günlər başladı və Vulfa beyin iflici – “milliary tuberculosis”- diaqnozu qoyuldu.

Sentyabr ayının 6- sı da onu Baltimora Cons Hopkins – “Jhons Hopkins” – xəstəxanasına sağalmağa göndərdilər. Orada onu həmin zamanın ən böyük neuro xüruru Dr.Uolter Dəndi – “ Dr.Walter Dandy”- əməliyyat etdi. Həmin əməliyyatda məlum oldu ki, xəstəlik onun beyninin sağ tərəfini iflic etmişdir. Həmin əməliyyatdan sonra Tomas Vulf özünə gəlmədi 38 yaşının tamam olmasına on səkkiz gün qalmış dünyasını dəyişdi. Onun son yazısı və iki həftəlik milli parklara səyahəti ölümündən sonra ona məxsus olan fondun içərisində tapıldı.

Perkins və Skribnerdən ayrı ayrı vaxtlarda razılıq etməməsinə baxmayaraq, Tomas Vulf ölüm ayağında Perkinsə dərin və təsirli bir məktubla müraciət etdi. Həmin məktubda onun özünün ən yaxın dostu olduğunu yazırdı. Həmin məktubda Tomas Vulf, Perkinsin ona xidmət etdiyini xatırlayır ona çəkdiyi zəhməti böyük qiymətləndirirdi. Həmin məktubu müəllif aşağıdakı kimi bitirdi:

“ I shall always think of you and feel about you the way it was that Fourth of July day three years ago when you met me at the boat , and we went out on the cafe on the river and had a drink and later went on top of the tall building and all the strangeness and the glory and the power of life and of the city was below”

Tomas Vulf doğulduğu Şimali Karolina ştatında Əşvill şəhərində öz valideynlərinin və qohum-əqrəbalarının yanında dəfn olunmuşdur. Bu qəbiristanlıq Riverside Cemetery qəbiristanlığıdır və burada bastırılıb.

Tomas Vulfun ölümündən bir gün sonra görkəmli Amerika jurnal və qəzetləri onun haqqında yazırdılar;

Məsələn:

The New York Times: “ He was one of the most confident young voices in contemporary American literature, a vibrant, full-toned voice which it is hard to believe could be so suddenly stilled. The stamp of genius was upon him, though it was an undisciplined and unpredictable genius.... There was within him an unspent energy, an untiring force, an unappeasable hunger for life and for expression which might have torn him down.”

Time wrote: “The death last week of Thomas Clayton Wolfe shocked critics with the realization that, of all American novelists of his generation, he was the one from whom most had been expected.”

Sağlığında ikən Tomas Vulfun əsərləri özünün çox az çap olunmuşdur və onun ölümündən sonra nəşr olunmamış çoxlu materiallar qalmışdır. O, ilk Amerka yazıçısı idi ki, ölümündən sonra iki tamamlanmış romanını qoyub getmişdir. Tomas Vulfun həmin romanları “ Hörümçək və qaya” -“The Web and the Rock”- və “Sən bir daha eve dönə bilməzsən” –“ You Can’t Go Home Again”- Harper və Rou nəşriyyatında çap olundular. Bu əsərlərin hər biri az qala yeddi yüz səhifədən ibarət olan romanlar idilər. Bu romanların da Tomas Vulf öz avtobioqrafik surətlərinin adlarını dəyişərək Yucin Qant əvəzinə Corc Uoebber etmişdir.

“O Lost” , “Evinə tərəf bax, Mələk” əsərləri F.Skott Fitzcerald və məşhur tədqiqatçı Matsyu Brukolli tərəfindən Tomas Vulfun 100 illik yubileyində 2000 – ci ildə təzələndi və yenidən çap olundu. Brukolli yazırdı baxmayaraq ki, Perkins istedadlı və böyük naşir idi, o , “Evinə tərəf bax , Mələk” əsərini və onun Tomas Vulfun tam külliyyatının çapı heçdə onun yaradıcılığının ədəbi sütunları deyil. Qeyd etmək lazımdır ki, Tomas Vulfun ölümündən sonra onun əsərlərinin bir çox tədqiqatçıları əmələ gəlmişdir. Həmin tədqiqatçılar müxtəlif məcmuələrdə böyük ədib haqqında müxtəlif və ətraflı tədqiqat işləri aparmış və onlara öz tədqiqatçı münasibətlərini bildirmişdirlər.

William Faulkner : Wolfe may have had the best talent of their generation. Wolfe's influence extends to the writings of famous Beat writer Jack Kerouac, authors Ray Bradbury and Philip Roth, among others. He remains one of the most important writers in modern American literature, as he was one of the first masters of autobiographical fiction. He is considered North Carolina's most famous writer.

“Evinə tərəf bax, Mələk” romanı I və II Dünya müharibələri aralığında xüsusi inkişaf xətti götürən Amerika ədəbiyyatında Skott Fitzgerald, Drayzer, Folkner, Heminquey ilə yanaşı, Tomas Vulfun da öz yeri vardır. 1929 – cu ildə Amerikada baş verən iqtisadi böhrandan bir neçə həftə əvvəl yayınlanan bu roman müəllifin ilk əsəridir. Əsəri avtobioqrafik hesab edilir və yazıçı özü də buna etiraz etmir; onun fikrincə , ciddi ədəbi əsərlər məzmunca avtobioqrafik xarakter daşıyan əsərlərdir.

“Evinə tərəf bax, Mələk” əsəri çap olunandan sonra bir çox icmalçılar o cümlədən Con Çəmberlayn –John Chamberlain- , Karl Vən Dorin – Carl Van Doren- və Ştringfellou Bar – Stringfellow Barr- və başqaları Tomas Vulfun əsərləri haqqında icmallar yazmışdılar. Marqarit Ualles – Margaret Wallace- The New York Times Review da yazırdı: Tomas Vulf provinsial Amerika həyatının cansıxıcı şəraitindən heç bir Amerika müəllifinin yaza bilmədiyi şəraitdən gözəl əsər yazdığını söyləyir. Elə bu vaxtda Skribnə jurnalında Tomas Vulfu Uolt Uitmen –Walt Whitman- lə müqayisə edərək onun bir sıra icmalçılar və ədiblərlə öz əsərlərində eyni oxşarlıqlara malik olduqlarını yazır.

Həmin əsər 1930 – cu ildə Birləşmiş Krallıqda çap olunan zaman bir sıra eyni məzmunlu icmallar verildi. Onlardan biri ingilis yazıçısı Riçard Oldinqton – Richard Aldington , roman haqqında belə yazırdı:

“ the product of an immense exuberance, organic in its form, kinetic, and drenched with the love of life ... I rejoice over Mr. Wolfe.” Both in his 1930 Nobel Prize for Literature acceptance speech and original press conference

announcement, Sinclair Lewis , the first American to win the Nobel Prize for literature, said of Wolfe, “ He may have a chance to be the greatest American writer.... In fact I don't see why he should not be one of the greatest world writers.”

Onun ikinci əsəri “ Zaman və çay haqqında” romanı çap olunan zaman bir çox kitab şərhçiləri onun tərəfini saxladılar, lakin bir neçəsi isə həmin kitabda çoxlu sayda çatışmamazlıqların olduğunu qeyd edərək, o romanın böyüklüyünü də göstərirdilər. Oxucu kütləsi tərəfindən roman böyük heyranlıq yaradaraq Amerika bestseller romanı adını aldı. Həmin roman hər iki -The New York Times- və -The New York Herald Tribune- nəşriyyatları ilk səhifələrində kitabın icmalını verərək ona böyük qiymət verdilər və onu “1935 – ci ilin ədəbi hadisəsi adlandırdılar.” Yuxarıda adları çəkilən məcmuələrin hər ikisi “Evinə tərəf bax, Mələk” əsərini sadə əsər hesab etdilər. Klifton Fedmən –Clifton Fadiman- The New Yorker məcmuəsində kitab haqqında yazırdı:

“ far decades we have not had eloquence like his in American writing.” Malcolm Cowley of The New Republic thought the book would be twice as good if half as long but stated Wolfe was “ the only contemporary writer who can be mentioned in the same breath as Dickens and Dostoevsky.”

Robert Penn Warren thought Wolfe produced some brilliant fragments from which “several fine novels might be written.” He went on to say : “ And meanwhile it may be well to recollect that Shakespeare merely wrote Hamlet; he was not Hamlet.”

Warren also praised Wolfe in the same review, though, as did John Donald Wade in a separate review. (18, s.33)

Baxmayaraq ki, öz sağlığında ən görkəmli Amerika yazıçılarından olan Tomas Vulf Amerikanın görkəmli yazıçıları F.Skott Fitzgerald, Heminqvey, Folkner kimi yazıçılarla müqayisə olunurdu. Tomas Vulf öləndən sonra “bu ənənə pozuldu.” Onun ölümündən sonra isə “The New York Times” qəzeti

2003 – cü ildə Tomas Vulfun reputasiyasına görə bir “yenilik” kimi Folkner təqaüdü mövcud oldu. O, həmişə Kolic kursları üçün böyük şəxslərə aid olan antologiyalar çap etdirərdi. Folkner və W.Z.Cash həmişə Tomas Vulfu nəsillər haqqında Faulknerin dediyi kimi gözəl təriflər yazan bir yazıçı olduğunu demişdilər.

Bütün bunlardan əlavə Folkner Vulfun yaradıcılığına vurğunluğunu heç vaxt gizlədə bilməyərək onun romanları haqqında deyərmiş:

“ his novels were” “ like an elephant trying to do hoochie- coochie.”
E.Hemingway was “ the over- bloated Li'l Abner of literature”

Tomas Vulfun irsi onun əsərləri özündən sonra gələn bir çox yazıçılara çox böyük təsir etmişdir. Onların arasında “A Tree Grows in Brooklyn” əsərinin müəllifi Betti Smis, Robert Morqan , Qəp Qrik və “Taydlar şahzadəsi” – “Prince of Tides” Pət Kontray da var. Həmişə o Tomas Vulf haqqında yazardı, “Evinə tərəf bax , Mələk” əsərini oxuyub qurtarana kimi mən yazamağa başladım. Cək Kroki isə Tomas Vulfu həmişə ideallaşdırardı. Tomas Vulf Rey Brədberiyə böyük təsir etmişdir və o öz əsərlərində Brədberini ayrıca surət kimi təsvirini vermişdir.

Hunter S. Thompson Tomas Vulfa onun “Hörümcək və qaya” əsərinin 62 – ci səhifəsindəki “Fear and Loathing” sözlərinə görə rəğbət bəsləyirdi.

Tomas Vulfun materialları Amerika Birləşmiş Ştatlarının iki universitetində saxlanılır. Onlardan biri Harvard universitetinin “Houghton kitabxana” sında Vulfun bütün əlyazmaları isə Thomas Wolfe Collections in the North Carolina Collection at the University of North Carolina at Chapel Hill. UNC- Chapel Hill presents the annual Thomas Wolfe Prize and Lecture each October at the time of Wolfe’s birthday to a contemporary writer, with past recipients including Roy Blount, Jr., Robert Morgen, and Pat Conroy (17, s.42).

Tomas Vulfun bütün əlyazmaları isə Çəpil Hill də yerləşən Şimali Karolina Universitetində saxlanılır. Çəpil Hill şəhəri Şimali Karolina Universiteti hər ilin

oktyabr ayında Tomas Vulfun ildönümü şərəfinə müasir və çağdaş yazarlar üçün “Tomas Vulf mükafatı və məruzəsi” mərasimini təşkil edir.

II.I “SƏN BİR DAHA EVİNƏ DÖNƏ BİLMƏZSƏN” ROMANI VƏ ONUN BAŞQA ƏSƏRLƏRİNİN TƏHLİLİ

Edvard Əsvell -Edward Aswell “You Can’t Go Home Again” -, əsərini tamamlayaraq, Tomas Vulfun ölümündən sonra 1940 – cı ildə romanı çap etdirdi. Bu roman avtobioqrafik təxəyyül romanı kimi Amerika ədəbiyyatında məhşurlaşdı.

Tomas Vulfun Amerikalı tənqidçiləri kitab haqqında yazırdılar:

“You Can’t Go Home Again” is a novel by Thomas Wolfe published posthumously in 1940, extracted from the contents of his vast unpublished manuscript *The October Fair*.

The novel tells the story of George Webber, a fledgling author, who writes a book that makes frequent references to his home town of Libya Hill. The book is a national success but the residents of the town, unhappy with what they view as Webber’s distorted depiction of them, send the author menacing letters and death threats.

Wolfe, as in many of his other novels, explores the changing American society of the 1920s/30s, including the stock market crash, the illusion of prosperity, and the unfair passing of time which prevents Webber ever being able to return “home again”. In parallel to Wolfe’s relationship with America, the novel details his disillusionment with Germany during the rise of Nazism.

Wolfe scholar Jon Dawson argues that the two themes are connected most firmly by Wolfe’s critique of capitalism and comparison between the rise of capitalist enterprise in the United States in the 1920s and the rise of Fascism in Germany during the same period.

The artist Alexander Calder appears, fictionalized as “Piggy Logan.”

George Webber has written a successful novel about his family and hometown. When he returns to that town, he is shaken by the force of outrage and hatred that greets him. Family and lifelong friends feel naked and exposed by what they have seen in his books, and their fury drives him from his home.

Tomas Kleyton Vulf (1900-1938) Amerikada “itirilmiş nəsil” adlandırılan ədəbi nəslin ən böyük nümayəndələrindən biri olaraq, Amerika modernist nəsrini dünya ədəbiyyatında layiqincə təmsil edən yazıçılardan biri olmuşdur.

Amerikanın ilk Nobel mükafatı laureatı Sinkler Lyuis Vulfu “nəhəng uşaq” adlandırırdı, çünki həqiqətən də Vulf hər şeyi böyük görür və nəhəng düşünürdü, əslində isə o, bir uşaq qədər olduqca sadələvh idi. Yazıçı Uilyam Folkner onun haqqında yazırdı:

“Vulf imkansız yaratmağa çalışırdı. O, bütün dünyanı iynə ucunda yerləşdirməyə cəhd edirdi”. Vulf öz həyatını və ucsuz-bucaqsız xəyallarını kağıza köçürürdü və bu zaman Folknerin də söylədiyi kimi insanlığın bütün təcrübəsini ədəbiyyata gətirmək üçün imkansız can atırdı. Onun insanı gələcəyə keçmişdən baxsa da, keçmişə olan nifrətini açıq şəkildə büruzə verirdi, lakin Tomas Vulfun yaratdığı insan gələcəyi tapa bilmirdi və Vulf “lənətlənmiş dairədən” çıxma bilmək üçün “iynə dəliyi” axtarırdı.

Bütün ömrü boyu özünü tənha hiss edən və tənhalığı yaratdıqlarının aparıcı mövzusunə çevirən Vulf özünü “Tanrının tənha adamı” adlandırırdı. Olduqca tənha və həssas olan Vulf vaxtsız öləcəyini bilən yazıçı idi. Onun əsərləri ölümün yaxında olduğunu duyan bir adamın yazdığı əsərlər idi. Buna görə də gördüyü hər şeyi, hər xatirəsini yazmaq istəyinə baxmayaraq, qısa ömrü Vulfu cəmisi dörd roman, təxminən qırx hekayə yazmağa imkan verdi, lakin bununla belə, cəmi 38 il yaşamağına baxmayaraq, Vulf bir ömrə bir neçə ömür sığışdırmağı bacardı.

Birinci roman “ Evinə tərəf bax, Mələk” (Look homeward, Angel) işıq üzü gördükdən sonra ədəbi tənqidçilər Vulfun yaradıcılığında avtobioqrafik elementlərin üstünlük təşkil etdiyini dilə gətirdilər, lakin Vulf tənqidçilərin onun yaradıcılığına bu cür yanaşmasını qəbul etmirdi. O, bunu “Bir Romanın Tarixi” (The Story of a Novel) əsərində belə qeyd edirdi: “Mənim kitablarıma oxşar kitabları adətən avtobioqrafik adlandırırlar, lakin mən bu cür yanaşmaya etiraz edir və sübut edirəm ki, istənilən ciddi sənət əsəri avtobioqrafik sayıla bilər”.

Bununla belə, istər ilk romanında (Evinə tərəf bax, Mələk), istərsə də demək olar ki, birincinin davamı olan ikinci romanı (Zaman və çay haqqında) müəllifin həyat təcrübəsindən, onun əhatə dünyasından bəhs edilir.

Tənqidçilərin fikrincə, Vulf əsasən avtobioqrafik yazıçıdır. Həqiqətən də yazıçının ədəbi fəaliyyətində yaranan hər bir nümunə onun öz şəxsi həyat təcrübəsinə, ailəsinə və yaşadığı Şimali Karolinanın Əşvill qəsəbəsində yaşayan insanlar və onların taleyinə istinad edir. Əşvill onun romanlarda Altamont, sonra isə Libiya-Hill adlandırmışdır. Romanlarının detallı təhlili də göstərir ki, Vulfun yazdıqları elə onun yaşadığıdır. Məsələn, yazıçının ilk iki romanında “Evinə tərəf bax, Mələk ” və “Zaman və çay haqqında” romanlarının baş qəhrəmanı Yucin Qantın simasında Vulfu asanlıqla görmək olur, eləcə də Oliver və Eliza Qant Vulfun öz valideynlərini təmsil edir.

Bundan başqa, romanlarda adı çəkilən Ben elə Vulfun adı Ben olan doğmaca qardaşdır. Bundan başqa, Tomas Vulf prototipini onun “Hörümçək toru və qaya” trilogiyasının və “Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” romanının qəhrəmanı Corc Uobber simasında yenidən görə bilərik. Corc Uobberin sevdiyi qadın qismində təqdim olunan Ester Cək isə yazıçının ömrü boyu sevdiyi qadın Alina Bernştaynın proobrazıdır. Beləliklə də, əminliklə demək olar ki, yazıçının bütün yazdıqları təpədən dırnağacan avtobioqrafik məzmun daşıyır. Onu avtobioqrafik yazıçı olmaqda tənqid edənlərə cavab olaraq isə Vulf deyirdi: “İstənilən ciddi ədəbiyyat nümunəsi avtobioqrafikdir. Mən Qulliverin səyahəti” ndən daha avtobioqrafik əsər tanımıram.”

Tomas Vulfun ilk iki romanı “Evinə tərəf bax, Mələk” (Look Homeward , Angel ,1929) və “Zaman və çay haqqında” (Of Time and the River, 1935) yaşadığı müddət ərzində çap olunur və dövrünün ən böyük yazıçılarından birinə çevirir. Avtobioqrafik məzmun daşıyan hər iki romanın personajları Vulfun həyatında iştirak edən real insanlar idi. Vulfun digər iki romanı – “ Dünyanın hörümcək toru “ (The Web and the Rock, 1939) və “Sən bir daha evinə dönmə bilməzsən” (You Can’t Go Home, 1940) romanları yazıçının ölümündən sonra dərc olunur. Ümumiyyətlə, qısa yaşamı boyunca Tomas Vulf bir çox roman və hekayələr toplusu, məktub və esselər yazmışdır.

“Evinə tərəf bax, Mələk” romanının qəhrəmanı və Vulfun prototipi Yucin Qant – tipik amerikalı XX əsrin həmyaşıdı- hər tərəfdən dağlarla əhatələnmiş kiçik bir Amerika şəhəri olan Altamont şəhərində anadan olmuşdur. Ata tərəfdən Qantlar, ana tərəfdən Pentlendlərlə qarışıq idi.

Qantlar və Pentlendlər ailəsi, demək olar ki, amerikalıların iki qolunu təşkil edirdi. Qantlar ailəsi azadlığa və yeni torpaqlara, mənəvi başlanğıca can atır, Pentlendlər isə daha çox mülkiyyətə hərislikdə fərqlənirdilər. O cümlədən, Yucinin anası Elizanın ailəsində də bu cür hərislik özünü göstərirdi.

Romanın əsas motivləri tənhalıq və itkilərdir ki, bütün hadisələr də bu iki məfhumun ətrafında cərəyan edir. Roman bir növ tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyaraq, doğulduğu andan təkliyə məhkum olmuş və bu vəziyyətdən çıxış yolu axtaran qəhrəmanın nağılına bənzəyir. Yucin ailədə özünü tək hiss edir, belə ki, bu ailədə hamı bir- birinə yaddır.

Yucin özü dünyadan, gündəlik baş verənlərdən uzaq olub, romantik düşüncələrə malik idi. Bu, özünü həm də ona görə göstərirdi ki, dünyada baş verənləri hələ çox tez anlamağa başlamışdı. İnsanların həyatında baş verən hadisələrin mənasını tez anlaya bilirdi. Hələ on iki yaşı olanda, o, artıq boyca anasını ötüb keçmiş, hündür və nazik ayaqlara malik oğlan idi. Onun başı nazik boyun üstündə dayanmışdı. Sifəti bədəninə mütənasib olmayıb, balaca və incə idi. Sifətinin

ifadəsi olduqca sirli idi. Bu qeyri-müəyyən xarici görünüş yeniyetmənin qəribə xarakterini özündə əks etdirirdi. Uşaqlıqdan o, intizama tabe ola bilmirdi, xəsislikdən uzaq, genişqəlblə Yucin (Vulf) böyüklər və həmyaşıdları arasında həmişə özünü tək hiss edirdi. Kiçik şəhər Altamontda Yucinin dünyası sanki dağlar tərəfindən mühasirəyə alınmışdı. Buna baxmayaraq, onun bütün fikirləri dağların o tərəfində, arzular dünyasında idi. O, daima yeni və gözəl həyat gətirə biləcək bir möcüzənin baş verməsini gözləyirdi. Yucinin romantizmi gənclik illərindən məhz belə bir möcüzəni gözləməsi idi.

Müəllif əsərində Yucinin romantizmini həyatdan qaçmaqda yox, məhz ona qovuşmaqda görürdü. Arzuladığı həyatı öz ətrafında tapa bilmədiyi üçün o, həmişə özü-özü ilə tək qalırdı və getdikcə bu təklik onun üçün adiləşir, təbii hala çevrilirdi. İnsanlardan uzaq düşməsi Yucinin gündəlik həyatına sanki bir kədərlik gətirirdi.

“Zaman və çay haqqında” romanında Yucin Qantın həyat tarixçəsi yenidən davam edir, burada artıq Yucinin özü üçün yeni dünya axtarışından bəhs edilir. Yucin Nyu Yorkda yaşayır, müxtəlif insanlarla və şəhər həyatı ilə tanış olur. O, böyük şəhərdə tənha yaşayan və unudulan insanları görür və nəinki insanlara qarşı, həm də incəsənətə qarşı, da bir laqeydlik hiss edir.

Romandakı hadisələr romanın baş qəhrəmanı Yucin Qantın Harvardda təhsil arxasıyca getdiyi 1920 –ci ildən başlayır. Hadisələr əsasən Vufun, yəni onun ikinci məni Qantın 1924 - 1925- ci illər Avropaya etdiyi səyahətdə baş verir. Roman elə bu səyahətlə də bitir. Yazıçı olmağa can atan əsərin qəhrəmanı doğma yurdundan, cənub şəhərindən Bostona gələrək Harvardda təhsil almağa başlayır. Bir müddət sonra Şimali Karolinaya, doğma yurduna geri dönür və Nyu York universitetində müəllimlik edir. Romanın növbəti hissəsində Qant Avropaya səyahət edir. 1925 - ci ilin yayında ilk kitabını çap etdirmək məqsədilə Yucin Qant birdəfəlik vətəninə dönür.

Yucin amerika könlərini tapmaq üçün Avropaya gedir, ancaq istər İngiltərədə, istərsə də Fransada onun həyatı Amerika qanunlarına uyğun olmayan qanunlarla davam edir. Bu həyat tərzinə azacıq da olsa fransız dilində danışan kəndliləri eşitdikcə yaxınlaşmaq istəyir, lakin bu həyat təzi onu öz vətəni üçün darıxmağa sövq edir.

Yucin Qant obrazı Tomas Vulf üçün dahi bir xarakter oldu. Qəhrəmanın özünəməxsus keyfiyyətləri yazıçıya Amerikanın necə varlı və gözəl ölkə olduğunu, necə böyük və məhsuldar torpaqları olduğunu, və bu ölkədə necə zəhmətkeş və güclü insanların yaşadığını göstərmək imkanı oldu. Torpaqla əlaqəsini daim hiss etdirməsi qəhrəmanı real bir qəhrəmana çevirsə də, onun xəyallar aləmi, keçiridi tənhalıq hissləri onu romantik qəhrəmana çevirir.

Romanda tənhalıq problemi yenidən fikir mövzusunə çevrilir. Vulfun bu ikinci romanı quruluş etibarilə birincidən fərqlənir. Burada həyat haqqında mülahizələrə müxtəlif insanların prizmasından baxılır. Aydın olur ki, tənhalıq ümumiyyətlə amerikalılara xas xüsusi istedadıdır. Yucin Qant doğma torpaqları və vətəni ilə daim əlaqədə olaraq, təklidən çıxış yolu axtarır. Yay tətilləri zamanı o, liman şəhərində ağır işə qəbul olur, yaşamaq üçün əmək haqqı alır, minlərlə çətin şəraitdə yaşayan amerikalılar kimi gecələr ölkə üzrə gəzintiyə çıxır və bununla da, Amerikanın ətrini alır. Qaranlıq küçələrdə şəhərin küçələri ilə dolaşaraq, kasıb insanların həyat təzi ilə tanış olur. Elitar cəmiyyətə düşdükdə isə özünü bədbəxt və tənha hiss edir. Bu cür müxtəlif insanların simasında Yucin həm də öz simasını yaradaraq Amerikanın məzərəsini canlandırır. Hyu Holmenin də qeyd etdiyi kimi, Vulfu Amerika özəlliklərinin portretini yaradan, itirilmiş uşaqlıq illərinin xronikaçısı, salnaməçisi kimi qəbul etmək olar. Yucin Qant haqqında demək olar ki, Uolt Uitmen şeirində olduğu kimi, dünya ilə tək qalan qəhrəmanın təcrübəsi son nəticədə millətin təcrübəsinə qovuşur. Bəs elə isə Vulf təkliyə qarşı nə təklif edir? “ Sən özün özünün dünyansan”. Bu sözləri mərmər mələklərin canlanması səhnəsində Yucinə qardaşı Benin ruhu deyir. Bu səhnə ilə roman tamamlanır. Məhz bu sözlər romandan çıxan nəticə və onun mahiyyəti kimi qəbul olunur.

Romanda Ben tək müsbət qəhrəmandır, sanki bir az müqəddəslərə oxşayır. Qeyd olunmuş bu sözlər - bütöv bir həyatın nəticəsidir. Ben bunu öz qardaşına yüksək kamillik kimi çatdırır. Bu nəticə tənhalığı, təkliyi bir dünyagörüşü kimi elan edir. Tam tənhalığa gətirib çıxarılmış individuallıq, təklik- budur Vulfun tənhalığa qarşı təklif etdiyi.

Ölümündən sonra çap olunmuş Vulfun iki romanında rənglər dəyişməyə başlayır.

Romanlarından biri, “Hörümçək toru və qaya” tək-cə insanın formalaşması haqqında deyil, həm də onun bir rəssam kimi yetişməsindən, onun eşqi ilə və şəxsi yaradıcılığı ilə hərəkətsizliyi, qərib kimi yaşamağı, xəyalpərvərliyi aşaraq, xalqının bir hissəsi, yaradıcı və mütəfəkkiri olması haqqındadır.

Həyatda reallıqla uzlaşmayan, romantik arzularla aşıb daşan Corc Uoebber çox çətin yol keçərək özünün mənəvi-psixoloji əsasını, ruhunun sığınacağı, öz evini axtarır. Onun əsas məqsədi gözəllik və həqiqət axtarışı olduğu üçün, Corcun qarşısında bütöv dünyanın, qarşılıqlı münasibətlərin və hər bir şeyin mənası aydınlaşır. Arzuları həyata keçmədiyinə görə, Corc Uoebber bu əsaslarını reallıqda axtarmağa məcbur olur.

Corc Uoebber dünyaya münasibətində başqa prinsiplər axtarmağa çalışır. İndiyə qədər insanlıq tərəfindən yaradılan kitablar içərisində ən ağıllı kitabın Zəbur olduğunu düşünür. İnsanlar yaranır, insanlar məhv olur, lakin torpaq həmişə mövcuddur. İnsan ömrünün necə qısa və ziddiyyətlərlə dolu olduğunu, haqsızlıq və ümitsizliyin, nəticə etibarilə həyatın “boş” olduğunu iddia edən bu fəlsəfə insanın əsl həqiqəti dərk edə bilməyəcəyini söyləyərək, Tanrının ona bağışladıkları ilə xoşbəxt olmağı məsləhət görür. Zəbur fəlsəfəsinin əsasını məhz bu fikirlər təşkil edir. Romanda bu fəlsəfəni isə Corcun çox yaxın dostu və müəllimi, naşir Foks (Marks Perkinsin prototipi) təbliğ edir. Corc Uoebber başa düşür ki, insan təbiəti dəyişməzdir və əzab çəkmək, ölmək hər bir insan üçün doğulduğu andan faciəvidir. Onun dünyagörüşünü bu düşüncələr təşkil edirdi: hər şeyi görmək, hər şeyi bilmək, heç nəyə qarışmamaq, həqiqətin tərəfində qalmaq.

Həyatının sonuna yaxın Vulf Amerika dünya görüşünü yenidən düşünməyə başlayır. O, individuallığı ifşa edir, yeni kriteriyalar axtarır və yeni əsaslar tapır. Corc Uoebber Foksla əlaqəni kəsir, ona sonuncu məktubu yazaraq, həm “Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” romanını, həm də qəhrəman obrazını bitirir.

“Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” romanını oxuduqdan sonra Skott Fitzgerald qızına Vulf haqqında yazırdı: “ O, çox iti və hərtərəfli ağıla malikdir. Vulf özünü təqdim etmə bacarığı olduqca yüksək olan, güclü hisslərə malik olan insandır, ancaq həddindən artıq həssasqəlbli və sentimental olduğundan bəzən dəqiqlik hissini itirə bilir. Ən əsası isə odur ki, Vulfun elə bir sirri yoxdur ki, onu deyə bilməsin, lakin xarakterinin bu özəllikləri Amerikanın böyük və güclü ürəyi ilə müqayisədə çox bayağı görünür. O, U.Uitmenin, eləcə də Dostoyevskinin, Nitsşenin, Corc Miltonun ona “dediklərindən” möcüzəvi şəkildə yararlanaraq zənginliklər yaratmağı öyrənib. Onunla bir məsələdə razılaşmaq olur ki, həqiqətən də dünya xaos içərisindədir və bu kaosda insan üçün yaşamaq çətindir – lakin bəs sonra?”(32).

ABŞ nəsrində Tomas Vulf yaradıcılığı olduqca özünəməxsus, orijinal hadisədir. Onun romanları cilalanmış hisslərlə dolu olub reallıq, əyanilik, konkretlik axtarışındadır. Bununla bərabər onlar insan ruhunun axtarışına və ruhun çəkdiyi əzablara həsr olunub.

Bu romanlar üçün xarakterik cəhət tək-cə detallardan ibarət olmayıb, həm də real dünyaya özünəməxsus baxışların gətirilməsidir. Bundan əlavə, yüksək pafos və ritorika, eləcə də dərin simvolizm və fəlsəfilik Vulf romanlarını səciyyələndirən əlamətlərdəndir.

Vulfun simvolikası mürəkkəb olub, real obrazların simvolik detallarla təsvirindən tutmuş birmənalı olmayan simvolların yaradılmasına kimi çoxtərəflidir. Ana obrazı Vulf üçün çox canlıdır, real və konkretir və olduqca əzizdir. Bu obraz elə Vulfun doğma anası- uşaqlarını həyata gətirən, tərbiyə verən Eliza obrazıdır. “Evinə tərəf bax, Mələk”(Look Homeward, Angel) romanının son hissəsində

Benin ölüm və dəfn səhnəsində Elizanın analıq hissi həmin səhnədə olduqca kədərli atmosfer yaradır. Ana obrazı “Dağlar arxasında” (The Hills Beyond) romanında da öz əksini tapır. Yucin üçün ana məğlub edilməz və satılmaz xalqdır – “o xalq ki, məğlub edildi və satıldı, lakin, istənilən halda xalqdır – məğlubedilməz və həmişəlik xalq!” – o, xalq ki, “Hörümçək toru və qaya” romanının qəhrəmanı özünü bu xalqın bir hissəsi kimi hiss edirdi.

Corc Uoebberin sevgilisi Ester Cək isə tamamilə başqa bir Amerikanı, uşaqlıq illərindən qızıl arzular kimi özünə cəlb edən böyük şəhəri simvolizə edir. Corcdan fərqli olaraq, Ester sonsuz insan yığınınını çox sevirdi. Şəhər onun üçün sanki bir bağ, həzz dolu cənnət idi.

Corc Uoebber üçün hörümçək toru hər şeyi qarışıq düşmüş və eyni zamanda da bir – birilə qarşılıqlı əlqədə olan həyatı simvolizə edir. O, həmçinin onu möhkəm bürüyən sevgi və məhəbbəti də tor olaraq görür- o tor ki, oradan nəyin bahasına olursa olsun çıxmaq və etibarlı yerdə durmaq lazımdır. Məhz belə bir yer Corc üçün, xalqın oğlu və yazıçısı üçün öz torpaqları ola bilər. Tora qarşı qoyulmuş qaya simvolunu Vulf məhz belə izah edir.

Daşlar, qayalar, dağlar, qatarlar, çaylar, yerə düşən yarpaqlar və s- yazıçı bu detalları ustalıqla simvollara çevirərək, bu lirik romanlar çərçivəsində müəyyən sərhədlər saxlamaqla əsərə epiklik verməyi mümkün edir. Çox böyük əminliklə demək olar ki, bu, Vulfun tətbiq etdiyi əsas metodlardan biridir.

Zamana olan hədsiz maraq yazıçının bütün yaradıcılığını xarakterizə edir. Bu xüsusiyyət Vulfun bütün kitabdakı hadisələrin dəqiq vaxtını qeyd etməsində özünü büruzə verir. Yucin Qant öz ömrünün zamanın axınında və hadisələrin mənəşəsində keçirir. Onunla və onun mənəvi davamçısı Corc Uoebberlə baş verən hadisələr əsasən, Oktyabr və ya Aprel aylarında – böyük dəyişikliklərin baş verdiyi vaxtlarda baş verir. Yucin Qant yeniyetmə olanda böyük qardaşı ona saat bağışlayır - “Vaxta diqqətli ol!” – və o, heç vaxt qardaşının bu sözlərini

unutmur. Elə o vaxtdan Yucin bütün həyatı boyu zamanın gedişatına qarşı diqqətli olur.

Vulfun romanlarından biri heç də təsadüfən “Zaman və çay haqqında” adlanmır. Belə ki, zaman problemi Vulf və onun qəhrəmanları üçün bir nömrəli problemdir.

“Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” romanında yenidən tənha Vulfun prototipi bu dəfə Corc Uoebber adı ilə təqdim edilir. Ailəsi və doğulduğu yer haqqında uğurlu roman yazan Corc Uoebber öz doğma yurduna qayıdarkən sakinlərin nifrət və narazılığı ilə qarşılaşır. Ailəsi və çox yaxın dostlarının qəzəbi onu doğulduğu torpağı tərk etməyə məcbur edir. Tamamilə tənhalığa bürünən Uoebber öz kimliyinin axtarışına çıxır və Nyu Yorka, Parisə və sonra isə Berlinə səyahət edir. Səyahət bir yerdə qərar tutmayan Corc Uoebberin Amerikaya yenidən qayıdaraq ölkəsini sevgi, kədər və ümid hissi ilə yenidən kəşf etməsi ilə tamamlanır.

Gənc istedadlı yazıçı olmasın baxmayaraq, o, özünü həmişəki kimi yenə də tənha hiss edir. Bəzən o, insanların arasında gəzərkən başa düşür ki:

“...insanlar həmişə digərlərinə yaddırlar. Və əslində heç kim bir-birini tanımaq istəmir...böyük şəhərlərimizdə yaşamağa məcbur olan insanların həyatları faciəli şəkildə tənhalıqla keçir. Arı şanında yaşayan bu sakinləri Tantalın müasirləri də saymaq olar. Onlar bolluq içində acından ölənlərdir. Kristal axarsu onların dodaqlarına yaxınlaşar, lakin onlar bu sudan içməyə cəhd edəndə su geri çəkilər. Başlarının üstündə min cür meyvə asılar, ancaq bunlara əl uzadar - uzatmaz külək budaqları tərpedərək meyvələri onlardan uzaqlaşdırar...Qədim zamanlarda rəssamlar dəhşətli tənhalığı, təcrid olunmanın təsvir edə bilmək üçün səhra və ya sıldırım qayalar seçər və orada böyük tənhalığı ilə üz-üzə qalan insanı – səhradakı peyğəmbəri təsvir etməyə çalışdılar, lakin modern rəssam üçün belə bir kədərli səhnəni çəkmək üçün böyük şəhərlərin bir bazar günortası istənilən bir küçəsini təsvir etmək kifayətdir” (30).

“The lives of men who have to live in our great cities are often tragically lonely. In many more ways than one, these dwellers in the hive are modern counterparts

of Tantalus. They are starving to death in the midst of abundance. The crystal stream flows near their lips but always falls away when they try to drink of it. The vine, rich-weighted with its golden fruit, bends down, comes near, but springs back when they reach out to touch it...In other times, when painters tried to paint a scene of awful desolation, they choose the desert or a heath of barren rocks, and there would try to picture man in his great loneliness- the prophet in the desert, Elijah being fed by ravens on the rocks. But for a modern painter, the most desolate scene would have to be a street in almost any one of our great cities on a Sunday afternoon.”

Tomas Vulfun romanlarında təqdim etdiyi tənhalığı onun iki şərhilə yekınlaşdırmaq olar: “ Biz Amerikada elə yalnız və elə tənhayıq ki...Biz həyat küçələrini tənha gəzirik” (24, s. 71).

Ölüm nə qədər universal mövzu olsa belə, heç bir yazıçı bu mövzunu Tomas Vulf qədər tez-tez dilə gətirməmişdir. Onun yaradıcılığında iki cür ölümdən- ölü bədən və yaşayan ölüdən söhbət açılır.

Vulfun əsas qəhrəmanı Yucin Qant ilk dəfə beş yaşında fiziki ölümə, qardaşı Qrover öləndə tanış olur. O, qardaşının qəbirdə sakit uzanan bəyaz bədənindən olduqca dərin təsirlənir və ola bilsin ki, onu ömrü boyu müşayiət edən ölüm qorxusu da bu hadisədən qaynaqlanır. O, tez-tez diri bastırılmaqdan qorxurdu və bu qorxu ona “qaranlıq tuneldə boğaraq öldürülən it” kimi dəhşətli gəlirdi.

“Sən bir daha evinə dönə bilməzsən” romanında Vulf ölümdən daha çox bəhs edir. Romannda Vulf Böyük Depressiya dövrü bir çox insanın özünə sui-qəsdinə toxunur, yüzlərlə insanın intiharını təsvir edir.

Ölümə qarşı bu qədər həssas olan Tomas Vulf həyatdan tez köçəcəyini də hiss edə bilirdi. Yazıçı hətta bu hissini “Sən evinə bir daha dönə bilməzsən” belə dilə gətirir:

“Gecə mənimlə kimsə danışdı...və səs mənə tezliklə öləcəyimi deyirdi...mən bilmirəm bu harada baş verəcək, lakin bu səs mənə deyirdi ki, ölüm sənə bildiyin

yer üzünü daha böyük bir yerə uduzmaqdır; sevdiyin dostlarını daha çox sevgi üçün tərk etməkdir; öz doğma evindən daha mehriban, yer üzündən daha geniş bir yer tapmaqdır”(30).

“Something has spoken to me in the night...and told me that I shall die, I know not where. Saying: “[Death is] to lose the earth you know for greater knowing; to lose the life you have, for greater life; to leave the friends you loved, for greater loving; to find a land more kind than home, more large than earth.”

Tomas Vulf yaradıcılığında nəzərə çarpan mövzulardan biri də zaman konsepsiyası və onun gətirdiyi dəyişikliklər mövzudur. Bu baxımdan Vulf ədəbi tənqidçilər tərəfindən tez-tez fransız modernist yazıçısı Marsel Prustla, onun zaman konsepsiyası ilə müqayisə edilir.

Ümumiyyətlə belə götürsək, Tomas Vulf romanlarını və hekayələrini mövzu baxımından altı hissəyə bölmək olar: birincisi, Vulf tanıdığı itirilmiş və tənha insanlardan, onların mənəvi ağrı acılarından yazırdı; ikincisi ölüm və onun müxtəlif aspektləri mövzusu yazıçının həmişə diqqət mərkəzində olmuşdu; bu isə öz növbəsində növbəti üçüncü mövzuya – zaman və onun gətirdiyi dəyişikliklərə gətirib çıxarırdı; zamandan və dəyişikliklərdən qaçmağa çalışaraq, yaşadığı yeri tərk edən yazıçının şəhərə üz tutması və burada həyat təcrübəsi dördüncü mövzunu üzə çıxarır; şəhərdə və ya ölkədə asılı olmayaraq, Vulf hər zaman nəyinsə axtarışında idi. Beləliklə, Vulf beşinci- axtarışlar mövzusu yaradır; son olaraq isə, Vulf müxtəlif vaxtlarda yaşadığı fərqli cəmiyyətləri müzakirə edirdi.

Tomas Vulf qəhrəmanlarının hamısının bir ortaq nöqtəsi var; onların hamısı həyatda öz yerini tapa bilməyən , dünyadan əlini üzmüş “itirilmiş” tənha insanlardır.

Tomas Vulf qısa ömür ərzində dörd böyük romandan əlavə çoxlu sayda hekayələr toplusu, novella, pyes və məktublar, esselər yazmışdır. Onun yaradıcılığında “Qapısızlıq” (No Door, 1933) , “Ölümdən sabaha” (From Death to Morning,

1935), Bir romanın hekayəsi (The Story of a Novel, 1936), “İtirilmiş oğlan” (The Lost Boy, 1937), “Qaranlığın izi” (The Hound of Darkness, 1940), “Təpələr arxasında” (The Hills Beyond, 1941), Dağlar: Bir pərdəli tamaşa; Dağlar: Üçpərdəli dram və Proloq (The Mountains: A Play in İne Act; The Mountains: A Drama in Three Acts and a Prologue, 1970) , “Şəhərimizə xoş gəlmisiniz” (Welcome to Our City,1983) , “Cəkgildə yığıncaq” (The Party at Jack’s, 1995), “Dəfn olunmuş həyatın hekayəsi” (A Story of the Buried Life, 2000), “Tanrının tənha adamı” (God’s Lonely Man) və s. kimi hekayə və esselər, məktublar, pyes və novellalar yer tutur. Romanlarında olduğu kimi Tomas Vulf hekayə və novellalarında da tənhalıq, ümitsizlik və itirilmiş hissini mövzu olaraq diqqətimizə çatdırır.

NƏTİCƏ

Biz “XX əsr Amerika romanında subyektiv epopeya janrı, Tomas Vulf yaradıcılığı” adlı magistrlik dissertasiya işini yazıb tamamlayaraq aşağıdakı nəticəyə gəldik.

XX əsr Amerika ədəbiyyatının bir çox görkəmli nümayəndələri var. Həmin tanınmış nümayəndələrdən biri də Tomas Vulfdur. Tomas Vulf ictimai siyasi problemlərlə yanaşı, günün bir sıra vacib məsələlərini öz əsərlərində geniş təsvir etmişdir.

Biz bu magistrlik dissertasiya işində əvvəla epopeya sözünü izah edərək avtobioqrafik epopeya janrının əslində XIX əsrin sonlarında və XX əsrin əvvəllərində Amerika ədəbiyyatında köklü şəkildə cəngavərlik epopeyalarından fərqləndiyini və yeni “epopeya roman” janrı kimi müxtəlif millətlər tərəfindən köklü və qədim folklora, mifologiyaya, ədəbi yaddaşa və tarixi bilimə qədər gedib çatdığını əminliklə qəbul etdik.

Məlum oldu ki, subyektiv epopeya janrı hələ XIX əsrin sonlarında və XX əsrin əvvəllərindən roman janrı kimi tanınmağa başladı. Bu tədqiqat işində biz belə qərara gəldik ki, roman janrında çoxlu tarixi, sənədli faktlar vermək mümkündür.

Aparılmış bu tədqiqat işində Amerika romanının ilkin başlanğıc dövründən tutmuş, müasir dövrdəki keçirdiyi inkişaf yollarından bəhs olunur.

Tomas Vulf yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında demək olar ki, çox səthi tədqiq olunmuş, onun yaradıcılığına aid heç bir tədqiqat işi həsr olunmamışdır.

XIX əsrin sonunda və XX əsrin əvvəllərində Amerikada çoxlu ixtişaşlar, üsyanlar baş vermişdirki, belə hadisələrin hər biri Amerika ədəbiyyatında mütərəqqi yazıçıların gözlərindən qaçmamış, həmin hadisələrə bu nöqtəyi nəzərdən tənqidi gözlə baxılmışdır. Bu dövrdə bir çox mütərəqqi fikirli yazıçılar

və ədiblər dövrün ictimai siyasi vəziyyətinə münasibət bildirərək ölkəni belə bələlərdən xilas etmək üçün öncül nöqtələrdə duran biri də Tomas Vulf olmuşdur. Onunla yanaşı XIX əsrin sonunda və XX əsrin əvvəllərində Amerika ədəbiyyatında yaranmış Tənqidi Realizm ədəbi cərəyanının nümayəndələri; Mark Tven, Frenk Norris, Teodor Drayzer, Cək London, O.Henri, Ernest Heminquey və başqalarının adlarını çəkmək olar. Həmin müəlliflər kiçik hekayələr yazmaqla bərabər bir sıra böyük romanlar da yazmışdılar. Onlar həmin əsərlərdə qarşıya qoyduqları məqsədləri tam açmış və məşhur romançılar kimi tarixdə qalmışdılar.

J.D.Salinger böyük bir yazıçı kimi yumor və öldürücü gülüşü bir-birinə qataraq Amerika romantizmi sənədli əsərlərini də bütöv Amerika ədəbiyyatı ilə bir-birinə qarışdıraraq ədəbiyyatın özünün yeni üsulunu yarada bilmişdir.

Biz bu magistr tədqiqat işinin birinci fəslində qeyd etdiyimiz kimi Heminqueyin “Körpü üzərində qoca” əsərini təhlil edərək belə nəticəyə gəldik ki, əgər bir yerdə başqa canlılar mövcud olmasalar orada heç bir insan yaşaya bilməz. Hekayə belə sonluqla bitir və oxucu özü müəllifin hər cür müharibəyə nifrət etdiyini özü anlayır.

Biz bu yazıda belə qərar gəldik ki, XX əsrin əvvəllərində Heminqueylə yanaşı Teodor Drayzer, Cək London, Tomas Vulf kimi nəhəng yazıçılar öz əsərlərində ictimai siyasi şəraiti tənqid edərək Amerikalıların bu yolla ağır vəziyyətdən qurtarılacağına əmin idilər.

Ümumilikdə epopeya roman janrına aid olunan əsərlərin böyük qismi məşhur Amerika yazıçısı Tomas Vulfun “Evinə tərəf bax, Mələk”, “Zaman və çay haqqında”, “Hörümçək və qaya”, “Sən bir daha evinə dönmə bilməzsən” əsərlərində təsvir olunmuş və Amerika ədəbiyyatına böyük yeniliklər gətirmişdir.

Həmin əsərlərin adlarını dəyişərək Yucin Qant, Corc Uobber, Oliver, Eliza kimi təsvir etmişdi.

Biz belə nəticəyə gəldik ki, Vulf özü “avtobioqrafizmə” köklü yaradıcılıq

prinsipi kimi baxaraq onun necə qiymətli olduğunu etdi. O əmin idi ki, ciddi ədəbiyyatçı hər gördüyü və yaşadığı halları olduğu kimi əksini əsərlərinə köçürməməlidir. Əks təqdirdə hər bir hadisə və mövcudluq incəsənət əsərlərində yazılır və sınaqdan keçərək müəllifin ədib kimi şəxsiyyətini formalaşdırır. Bu hal onun romanlarının əsas qayəsi kimi üst-üstə yığılır, saqaya, dastana, rəvayətə və hekayətə çevrilir və təkcə bir adama Tomas Vulfə aid olmayaraq bütöv yaşlarda olan hər bir Amerikalıya aiddir və tipik bir fiqur kimi özünəməxsus bir obraza çevrilir öz aləmini, mikrokosmosunu yaradır. Bu halı bir çox ədəbiyyatşünaslar subyektiv epopeya janrı adlandırırlar. Bütün bunlarla yanaşı yazıçı Tomas Vulf böyük kainatı özünün gördüyü kimi başa düşür və anlayırdı. O, öz ilk üç cildlik əsərlərini “Mələk” yaranana qədər həmin dövrdə yaratmışdır. Həmin dövr isə Amerika ədəbiyyatında avtobioqrafik subyektiv epopeya janrı və ya realist Amerika ədəbiyyatı adlanır.

XIX əsrin sonunda və XX əsrin əvvəllərində Amerika ədəbiyyatında əmələ gəlmiş xaosla yanaşı epopeya roman janrında xüsusi irəliləyiş var idi. Bu əsasən Tomas Vulfun yazdığı romanlara aid idi. Onun romanlarının əsas xüsusiyyətləri avtobioqrafik roman janrının müasir və ədəbi olduğuna bir işarədir.

Tomas Vulf Avropaya səyahət etdikdən sonra Amerikaya qayıdaraq Alman faşizmin əksinə çıxaraq, Almanların, cümlələri qırma siyasətini tənqid etmiş və beləliklə, onun əsərlərinin bir daha Almaniyada çap olunmasına qadağa qoyulmuşdu. Beləliklə, Almaniyaya getməsinə belə arzu olunmaz şəxs kimi baxıldığına görə Tomas Vulf öz məyusluğunu gizlətməmişdir. O, sonrakı avtobioqrafik əsərlərində bu halı öz romanlarında yaxşı təsvir edə bilmişdir.

Bu dediklərimizə onun bugündə avtobioqrafik romanlarının oxucular tərəfindən sevilə-sevilə oxunması və müxtəlif xalqların dillərinə tərcümə olunması bariz bir misaldır.

Bütün bunlara əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Tomas Vulfun yaradıcılığı və əsərləri haqqında Azərbaycan oxucularına ötəri məlumat verilmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında Tomas Vulf haqqında Azərbaycan dilində heç bir tədqiqat obyektı olmamışdır.

Arzu edərdik ki, gələcəyin gənc Azərbaycanlı tədqiqatçıları Azərbaycan dilində və ədəbiyyatşünaslığında olan bu boşluğu aradan qaldırmağa səy göstərsinlər.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

1. Abdullayeva Y. XX əsr ədəbiyyatında modernizm. Bakı, Mütərcim, 2005, 108 səh.
2. Ağayev Ə. Sənətkarlıq məsələləri. Azərnəşr, 1962.
3. Novruzov T. “Xarici ədəbiyyat. Orta əsrlər və intibah dövrü”. N.Tusi adına ADPU nəşriyyatı, Bakı 1993.
4. Paunt E. Amerika ədəbiyyatının xülasəsi, Viena 1990.
5. Sultanlı Ə. “Antik ədəbiyyat tarixi”. EA nəşriyyatı, Bakı 1957.
6. Şıxlı İ. “XX əsr Xarici ədəbiyyat tarixi” (rus dilindən tərcümə, red. Abbas Zamanov), Azərbaycan Dövlət Tədris Pedaqoji ədəbiyyat nəşriyyatı, Bakı 1964.
7. Umberto Eco və postmodernizm fəlsəfəsi. Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2012, 204 səh.

Rus dilində:

8. Андреева П.Г. Литература США. М., Изд-во Моековского университета, 1973.
9. Беляев А.А. Литература США и действительность. М., Знание 1965.
10. Богословского З.Т. Гранжданской зарубежная литература XX века. (1871-1917). 1979, 351 с.
11. Засурский Я.Н. Американский литература XX века. Изд-во Моековского университета, 1984.
12. Менделсон М.О. Основные тенденции развития современной литературы США, м., Наук, 1973.
13. Модернизм - Краткая литературная энциклопедия, т. 4, М., 1967.

14. Словарь литературоведческих терминов под ред. Л.И. Тимофеев и С.В. Тураев. Москва, Просвещение, 1974, 509 с.
15. Томас Вулф. Домой возврата нет. Роман. Москва Издательство Правда, 1990, 686 с.

İngilis dilində:

16. Abeltina. English and American Literature. 1976.
17. “About the Thomas Wolfe Prize and Lecture” University of North Carolina – Chapel Hill. Retrieved 2009-10-11.
18. Bradley Patrica L. (Spring 2006). “Robert Penn Warren, Thomas Wolfe, and the Problem of Autobiography” the South Carolina Review. Retrieved 2009-10-11.
19. Britt, David Dobbs. “ The Image of white man in the fiction of Langston Hughes, Richard Wright, James Baldwin, Rapl Ellison” . Atlanta 1968.
20. Edmund Fuller. Adventures in American Literature. Hracout, Brace and World, Inc., New york, Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, 1963, 848p.
21. Finkelstein S.Existentialism and Alienation in American Literature. 1965.
22. Geismar Maxwell. The Portable Thomas Wolfe. New York, The Vikings Press, 1946.
23. “His Sister Knew Tom Wolfe Well” the Charlotte News. 1939-07-30. Retrieved 2009-10-11.
24. Holman D.Hugh. The World of Thomas Wolfe. New York , Charles Scribner’s Sons, 1962.

25. Modern American short stories. Foreign languages publishing house. Moscow, 1960.

26. Wolfe Thomas. The Web and The Rock. New York and London, Harper and Brothers, 1939.

Internet saytları:

27. www.nathanielturner.com/richardwriigh12.htm

28. www.literaryhistory.com/20thC/Wriightrichard.htm

29. http://cn.wikipedia.org/wiki/Native_Son

30. www.goodreads.com/author/quotes/7921.Thomas_Wolfe

31. www.biography.com/people/thomas-wolfe-38959

32. www.livelib.ru/book/1000274995

